

INTERNATIONAL
**CITY
AND
HISTORY**
SYMPOSIUM ON AVCILAR

ULUSLARARASI AVCILAR KENT ve TARİH SEMPOZYUMU

21-22 OCTOBER 2021 / 21-22 EKİM 2021
AVCILAR - İSTANBUL

INTERNATIONAL CITY AND HISTORY SYMPOSIUM ON AVCILAR

**ULUSLARARASI AVCILAR KENT ve
TARİH SEMPOZYUMU**

21-22 OCTOBER 2021 / 21-22 EKİM 2021
AVCILAR - İSTANBUL

AVCILAR BELEDİYESİ KÜLTÜR HİZMETİDİR
Yayın No: 9

ULUSLARARASI AVCILAR KENT VE TARİH SEMPOZYUMU
INTERNATIONAL CITY AND HISTORY SYMPOSIUM ON AVCILAR
Tam Metin Bildiri Kitabı / Full Text Book

Yayın Sahibi / Publisher: Avcılar Belediyesi / Avcılar Municipality

Editör / Editor: Ülkü KARA - Haldun AYDINGÜN

Yardımcı Editör / Co-Editor: Ayberk ENEZ

Grafik Tasarım / Graphic Design: Tekin ZENGİN

Yayın Tarihi / Publishing Date: Mart - March 2022

Avcılar Belediyesi Yayınları

ISBN: 978-605-73399-0-4
Yayıncı Sertifika No: 63122

Tüm hakları saklıdır. Yazarın ve yayıncının izni olmadan çoğaltılamaz, kopyalanamaz.
Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluklar yazarlara aittir.
*All rights reserved. This book or any portion thereof may not be reproduced or used
in any manner whatsoever without the express written permission of the publisher
Responsibilities for the content of the articles belong to the authors.*

Mayıs 2022

SEMPOZYUM ONUR KURULU
HONOURS COMMITTEE

Prof. Dr. Ersin KALAYCIOĞLU
Prof. Dr. İlter TURAN
Dr. Ragıp Nebil İLSEVEN
Akif Hamza ÇEBİ
Turan HANÇERLİ
Bahattin YÜCEL
Bahadır KALEAĞASI

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU
ORGANIZING COMMITTEE

Celal EMRE
Lütfi DEMİR
Gökhan ENÜL
Dr. Servet KAYA
Koray Doğan URBARLI
Mesut GÜLŞEN
Elif BORCEKLİ
Öznur Deniz AYAROĞLU
Ayberk ENEZ

SEMPOZYUM BİLİM KURULU
SCIENCE COMMITTEE

Prof. Dr. Şengül AYDINGÜN
Prof. Dr. Blazej STANISLAWSKI
Prof. Dr. Aynur KOÇAK
Dr. Rasih Haldun AYDINGÜN
Dr. Ülkü KARA

2021 yılında aramızdan ayrılan,
engin tarih bilgisi ile bizlere ışık tutarak
Bathonea kazılarında çok katkısı bulunan
Sayın Hakan Murat Akın'a
saygılarımızla...

*In honor of Hakan Murat Akın (R.I.P.
in 2021), who had made enormous
contributions to the Bathonea excavations
with his vast historical knowledge...*

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Önsöz Foreword	7
Sempozyum Açılış Konuşması / <i>Symposium Opening Speech</i> “Bathonea, Kadim Kent İstanbulumuzun Geçmişine ve Tarihine Başka Bir Pencere Açıyor...” “Bathonea Opens Another Window to the Past and History of Our Historical City, Istanbul...” Turan HANÇERLİ	11
Avclar Bathonea Kazılarının İstanbul Tarihine Katkıları Contributions of Avclar Bathonea Excavations to the History of Istanbul Şengül G. AYDINGÜN	17
Küçükçekmece Göl Havzası Arkeolojik Araştırma Tarihi History of Archaeological Research at Küçükçekmece Lake Basin Ayberk ENEZ	23
Hititlerin Ticaret Sistemi ve Ticaret Yollarının Avclar’da Buluşması The Trade System of the Hittites and the Meeting of Trade Roads in Avclar A. Tuba ÖKSE	43
Avclar’ın Karadeniz ile Ege Arasındaki Tarihi Ticaret Yolu Üzerindeki Konumunun Önemi The Importance of Avclar’s Location in the Historic Trade Route Between Black Sea and Aegean Haldun AYDINGÜN.....	51
Bizans Mühürlü Tuğlaları Üzerine Filolojik ve Arkeolojik Araştırma: Küçükçekmece Gölü, Firuzköy Yarımadası’ndaki Yerleşime ait Bizans Yapılarından Seçilmiş Mühürlü Tuğla Örnekleri Üzerine Çalışma Philological and Archaeological Research on Byzantine Stamped Bricks: Case Study of Selected Examples of Stamped Bricks from Byzantine Architectural Structures from the Site on the Firuzköy Peninsula on Lake Küçükçekmece Evelina KACHYNSKA, Grzegorz SUS.....	63
Geç Antik Çağ Eczanesi Daphnusion’dan (?) Mortarium ve Mortarium Piliular Mortarium and Mortarium Pilia from the so called Late Antique Pharmacy Daphnusion Şengül AYDINGÜN, Berrin YILDIZ.....	77
“Bazilikal Yapı”nın Seramik Buluntularına Bir Bakış Ceramic Artifacts of the “Basilical Structure”: An Overview Ülkü KARA.....	105
Bathonea, Athyra ve Angurina Limanları The Harbours of Bathonea, Athyra ve Angurina Hakan ÖNİZ, Şengül AYDINGÜN.....	125
Firuzköy Yarımadası’ndaki “Küçük Liman”: Küçükçekmece Gölü’nde Yapılan Liman Çalışmaları Hakkında Arkeolojik Ön Rapor The So-called “Küçük Liman” on the Firuzköy Peninsula: A preliminary Archaeological Report on Harbour Studies Along the Küçükçekmece Lake Alkiviadis GINALIS.....	143

MS 5. - 11. Yüzyılları Arasında İstanbul Bathonea, Theodosius ve İzmit Körfezi Antik Limanlarının Rolü The Role of the Ancient Harbours of Avcılar Bathonea and Theodosius Between the 5 th - 11 th centuries AD in the Marmara Sea Şengül AYDINGÜN, Sercan ÖNGEN.....	163
Firuzköy Yarımadası Bizans Mimari Kompleksi'nde Merkezi Planlı Yapıdaki Opus Sectile Döşeme: Bir Analoji Denemesi Byzantine Architectural Complex on the Firuzköy Peninsula. An Attempt to Find an Analogy Evelina KACHYNSKA.....	181
Bathonea Kazıları Geç Antik - Orta Çağ Mezarları Late Antique Period - Medieval Tombs of Bathonea Excavations Batuhan SAZAK, Ahmet BEKTAŞ.....	195
Bizans Başkentinin Batı Kırsalında Su Temini: Avcılar ve Yakın Çevresinden Yeni Arkeolojik Buluntular Water Supply in the Western Suburbs of the Byzantine Capital: New Archaeological Evidence from Avcılar and Surroundings Kerim ALTUÇ.....	213
Constantinopolis Yakınlarında Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Erken Dönem Hıristiyan Bazilikaları (İstanbul-Avcılar) Early Christian Basilicas at Lake Küçükçekmece near Constantinople (İstanbul-Avcılar) Błażej M. STANISŁAWSKI, Şengül AYDINGÜN, Ayberk ENEZ, Konrad K. SZYMAŃSKI.....	227
Geç Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemleri'nde Karantina Bölgesi Olarak Küçükçekmece Gölü ve Çevresi Küçükçekmece Lake and its Surroundings as a Quarantine Zone in the Late Roman, Byzantine and Ottoman Periods Ali ŞAHİN.....	263
Avcılar - Firuzköy Yarımadası'ndaki Osmanlı Yapılarının Dökümantasyonu Documentation of Ottoman Buildings in Avcılar - Firuzköy Peninsula Yaser DELLAL.....	283
MS 19. Yüzyılda Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Ayamama Çiftliği Üzerine Notlar Notes on the Ayamama Farmland over the Ottoman Archival Sources of the 19 th Century AD Özge ASLANMİRZA.....	297
Batılı Seyyahların Kaleminden Küçükçekmece ve Çevresi Küçükçekmece and Its Surroundings from the Pens of Western Travelers Meriç HARMANCI.....	305
Küçükçekmece Gölü ve Havzasında Çevre Kirliliği Environmental Pollution in the Lake Küçükçekmece and the Basin Serkan KÜKRER, Hakan KAYA.....	321
Küçükçekmece Göl Çevresi Faunası ve Sosyal Yaşama Etkisi Küçükçekmece Lake Environment Fauna and Its Impact on Social Life Hasan DEĞİRMENCİ.....	325
Sempozyum Kapanış Konuşması / Symposium Closing Speech "Bathonea, Asırlar Öncesinden Günümüzü Aydınlatan Bir Işıktır..." "Bathonea is a Light Coming From Centuries Ago to Enlighten Today..." Turan HANÇERLİ.....	341

Constantinopolis Yakınlarında Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Erken Dönem Hıristiyan Bazilikaları (İstanbul-Avcılar)¹

Early Christian Basilicas at Lake Küçükçekmece
near Constantinople (Istanbul-Avcılar)

Błażej M. STANISŁAWSKI^a, Şengül AYDINGÜN^b,
Ayberk ENEZ^c, Konrad K. SZYMAŃSKI^d

Özet

Bu makale kapsamında, Küçükçekmece Göl Havzası içerisinde yer alan ve ortak özellikler gösteren üç bazilika hakkında stilistik, teknik ve litürjik özelliklerinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Bölgede Yarımburgaz Mağarası ile başlayan yerleşim, konumuz Geç Antik Çağ'a gelindiğinde adeta bir dini yapılar merkezine dönüşmüş durumda olduğu düşünülmektedir. Kuzeyde Yarımburgaz Manastırı, doğuda Rhegion yerleşimi kalıntıları ve batıda Firuzköy Yarımadası Kazıları ile bu durum giderek netlik kazanmaktadır. MS 6. yüzyılda, Constantinopolis ve çevresinde hızlanan imar faaliyetlerinin etkisiyle bölgemizde yoğunlaşan dini yapı örneklerini incelerken, Anadolu ve Karadeniz'in kuzeyinde kalan merkezlerden örnekler de konunun kavranabilmesi amacıyla dahil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Bizans Mimarlığı, Bizans Arkeolojisi, Constantinopolis, Bazilika.

Abstract

Within the scope of this article, a comparison of the stylistic, technical and liturgical features of three basilicas in the Küçükçekmece Lake Basin and showing common features is included. The settlement, which started with the Yarımburgaz Cave in the region, has almost turned into a possible religious center in the

¹ Çeviri: Ayberk ENEZ

^a Prof. Dr., Polonya Bilimler Akademisi, Orcid No: 0000-0003-4513-1605, st-wski@wp.pl

^b Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Orcid No: 0000-0002-0309-2348, sengul.aydingun@kocaeli.edu.tr

^c Dt. Kocaeli Üniversitesi, Orcid No: 0000-0003-4918-3904, ayberkenez@gmail.com

^d Dr., Wrocław Üniversitesi, Orcid No: 0000-0001-5215-6769, szymanski.konrad17@gmail.com

¹ Translated by Ayberk ENEZ

^a Prof. Dr., Polish Academy of Science, Orcid ID: 0000-0003-4513-1605, st-wski@wp.pl

^b Prof. Dr., Kocaeli University, Orcid ID: 0000-0002-0309-2348, sengul.aydingun@kocaeli.edu.tr

^c Dt. Kocaeli University, Orcid ID: 0000-0003-4918-3904, ayberkenez@gmail.com

^d Dr., Wrocław University, Orcid ID: 0000-0001-5215-6769, szymanski.konrad17@gmail.com

Late Antique period. The Yarımburgaz Monastery in the north of the lake, the ruins of the Rhegion city in the east and the Firuzköy peninsula Excavations in the west are examples that explain this situation. We will examine examples of religious buildings concentrated in our region in the 6th century AD, with the effect of accelerated construction activities in and around Constantinople. Then, we will look at the centers in Anatolia and the north of the Black Sea in order to understand the subject.

Keywords:

Byzantine Architecture, Byzantine Archeology, Constantinople, Basilica.

GİRİŞ

Küçükçekmece Gölü, Türkiye'nin Avrupa bölümü olan Doğu Trakya Bölgesi'nde, İstanbul Boğazı'nın 22 km batısında, Marmara Denizi'nin kuzey kıyısında ve Constantinopolis surlarının dışında yer almaktadır (Şek. 1). Havza içerisinde üç büyük koy bulunmaktadır. En büyük ve uzun olanı kuzeyde yer alır. Yaklaşık dört km uzunluğunda ve bir km genişliğindedir. Diğer ikisi gölün doğu ve batı yakalarında. Diğer bir küçük körfez ise *Myrmeks* kanalının bulunduğu alanda deniz ile bağlantılı konumdadır. Bizans Dönemi'nde Küçükçekmece Gölü çevresinde çeşitli merkezler faaliyet göstermiştir.² En bilinen yerleşim *Rhegion*'dur (günümüzde Küçükçekmece) ve bu yerleşim gölün doğu yakasında, *Myrmeks* kanalının bitişiğinde konumlanmıştır.³ Gölün kuzey kıyılarında, Skhiza⁴ yerleşimi olarak tanımlanan kalıntılar tespit edilmiştir. Daha da kuzeyde Bizans Kaya Manastırı olarak da kullanılan Yarımburgaz Mağarası⁵ yer almaktadır. Gölün güneybatısında, Marmara Denizi kıyısında Angurina⁶ limanı kalıntıları⁷ bulunmuştur.

Firuzköy Yarımadası üzerinde ise ticari ve dini özellikli yapıların bulunduğu kapsamlı bir kompleks ortaya çıkarılmıştır. Bu bölgede, karada ve sualtında yapılan tarama çalışmalarında yedi ayrı konumda daha yerleşim izine rastlanılmıştır. Söz konusu bölge içerisinde en fazla bilgiye Firuzköy

INTRODUCTION

Lake Küçükçekmece is located in eastern Thrace, about 22 km west of the Bosphorus, behind the walls of Constantinople, on the coast of the Sea of Marmara, in the European part of Türkiye (Fig. 1). Within its basin we distinguish three large bays. The largest and longest of them is located in the northern part of the waterbody. It is over four km long and about one km wide. Two others are located on the west and east sides of the lake opposite each other. Another small bay is located near the *Myrmeks* Strait, connecting the lake with the sea. Several centres functioned around the Lake Küçükçekmece in the Byzantine period.¹ The most famous is the city *Rhegion*² (currently Küçükçekmece), located on the eastern side of the waterbody, near *Myrmeks*. On the northern shore, ruins were discovered, identified with the centre Schiza.³ Even further north is located the Yarımburgaz Cave⁴, in which the Byzantine rock monastery operated. Southwest of the lake, on the sea shore, in Beylikdüzü identified with Angurina⁵, a port⁶ was discovered.

An extensive port-ecclesiastical complex was unearthed on the west bank of the lake on the Firuzköy peninsula. Another seven smaller settlements were recorded along the west bank, based on surface and underwater sonar research. We have the

2 Küçükçekmece Göl Havzasında konusu geçen yerleşimin varlığı ilk kez Semavi Eyice (1978), tarafından dile getirilmiştir.

3 Ogan 1939; Ogan - Mansel 1942; Eyice 1978: 63.

4 Külzer 2008: 186, 200, 342, 632-633.

5 Yarımburgaz Mağarası, bkz: Hovass 1927; Hubbard 1932; Bousquet 1900/1901.

6 Külzer 2008: 251.

7 Öniz vd. 2014.

1 To the subject of settlement, history and ethnography in the Lake Küçükçekmece basin paid attention S. Eyice (1978), who noted relics of settlement on the northern shore of the lake (Ancient and Byzantine ones) and in the Yarımburgaz Cave.

2 Ogan 1939; Ogan - Mansel 1942; Eyice 1978: 63.

3 Külzer 2008: 186, 200, 342, 632-633.

4 On the subject of the Yarımburgaz Cave see also; Hovass 1927; Hubbard 1932; Bousquet 1900/1901.

5 Külzer 2008: 251.

6 Öniz et al. 2014.

Yarımadası'nda bulunan liman ve dini yapılar grubu üzerinde sahip olmaktadır.⁸ Rhegion'da da bilimsel kazılar yürütülmesine rağmen sınırlı sayıda yayın yapılmıştır.⁹

Göl etrafında aynı tipte üç adet Erken Hıristiyanlık bazilikası tespit edilmiştir (Şek. 1). Bunlardan ilki İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Rhegion'da ortaya çıkarılmıştır (Şek. 2). 10 x 17 m ölçülerinde, içte yarı küresel ve dışta çok köşeli tipte bir apside sahiptir ve kuzeybatı - güneydoğu ekseninde yerleştirilmiştir. Bu yapı bir kilise olarak tanımlanmıştır.¹⁰ Sonraki yıllarda, gölün batı yakasında iki adet daha bazilika tespit edilmiştir (Şek. 1, 3). İlki, Firuzköy Yarımadası üzerinde yer alırken (GPS Koordinatı: K 41°01'59" D 28°44'02'), diğeri ise ilk bazilikanın iki km güneybatısında yer almaktadır (GPS Koordinatı: K 41°0'53.41" D 28°43'11.56") (Şek. 1). Bu bölge İstanbul'a bağlı Avcılar ilçesi içerisinde konumlanmıştır.

Bu makalenin konusu olan sorunsal aşağıdaki proje kapsamında araştırılmış ve yayınlanmıştır: 'Constantinople/İstanbul – Küçükçekmece – destination port of the route from the Varangians to the Greeks, a centre of Byzantinization of the Rus' community'. Ayrıca bu proje Ulusal Bilim Merkezi Projesi (National Science Centre Project SONATA BIS 9 No. 2014/14/E/HS3/00679) tarafından desteklenmiştir.

Firuzköy Yarımadası'nda Bulunan Bazilika

Firuzköy Yarımadası'nda bulunan bazilikanın korunma durumu oldukça düşüktür (Şek. 3-5). Günümüze sadece sayılı miktarda kalıntı ulaşabilmiştir. Bununla birlikte bu kalıntılar, yapının yerleşim planını, inşa tekniğini ve iç dizaynı hakkında genel bir sonuç elde etmemizi sağlamaktadır. Yapının en iyi korunmuş bölümü doğuya yöneltilmiş apsis bölümüdür (Şek. 6). İçeride yarım küre şeklinde dışarıda ise çok köşeli bir formdadır (üç köşeli tip olarak anılır). Apsis duvarının korunmuş alt bölümlerinin yontulmuş büyük taş bloklarından (1,5 x 1,35 x 0,3 m) yapıldığı görülmektedir. Bu taşlar üzerinde kırılma çukuru olarak tanımlanmıştır.

8 Küçükçekmece Göl Havzasında yürütülen kazıların sonuçları çok sayıda kitap makale ile bilim dünyasına sunulmuştur. Bkz: Aydıngün 2013a; Aydıngün 2013b; Aydıngün - Öniz 2008; Aydıngün - Öniz 2009; Aydıngün vd. 2009; Aydıngün vd. 2013, Stanislawski - Aydıngün 2018.

9 Ogan 1939; Ogan - Mansel 1942; Eyice 1978.

10 Ogan - Mansel 1942: 8-10.

largest amount of data on the port and ecclesiastic complex on the Firuzköy peninsula.⁷ Excavations have also been conducted in Rhegion, but they are published to a limited extent.⁸

Three early Christian basilicas of a similar type were discovered around the lake (Fig. 1). The first of them was unearthed in Rhegion, during excavations conducted there in the pre-war period (Fig. 2). At that time, relics of a 17-by-10-metres building were uncovered, topped with a semicircular inside and polygonal outside apse. It was oriented more or less along the northwest-southeast axis. This building was interpreted as a church.⁹ Two more basilicas have been discovered in recent years on the west side of the lake (Figs. 1, 3). The first of them was located on the Firuzköy peninsula (GPS position N 41°01'59" E 28°44'02'), and the second about two km southwest of it on the so-called site No. 2 (GPS position N 41°0'53.41" E 28°43'11.56") (Fig. 1). This area in administrative terms currently belongs to the city of Avcılar, which is part of the agglomeration of Istanbul.

The problematic of this article was carried out as part of the project entitled "Constantinople/İstanbul – Küçükçekmece – destination port of the route from the Varangians to the Greeks, a centre of Byzantinization of the Rus' community". It was financed by the National Science Centre Project SONATA BIS 9 No. 2014/14/E/HS3/00679.

The Basilica on the Firuzköy Peninsula

The state of preservation of the basilica on the Firuzköy peninsula (Figs. 3-5) is very poor. Only a few of its fragments have survived to our times. However, they allow us to formulate some general conclusions about the layout of the object, its construction, and even some elements of interior design. The best preserved part of the building is the

7 The results of excavations - carried out in recent years - on the archaeological site located on the Firuzköy peninsula on the west shore of Lake Küçükçekmece, have been presented in a number of publications (Aydıngün 2013a; Aydıngün 2013b; Aydıngün - Öniz 2008; Aydıngün - Öniz 2009; Aydıngün et al. 2009; Aydıngün et al. 2013), and especially the latest collective work edited by Şengül Aydıngün "İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları (Bathonea?) = İstanbul Küçükçekmece Lake Basin's Excavations (Bathonea?)" and the first attempt to synthesise the results of previous research entitled "The Byzantine port-ecclesiastical complex on the Firuzköy peninsula near Constantinople and its settlement context" (Stanislawski - Aydıngün 2018).

8 Ogan 1939; Ogan - Mansel 1942; Eyice 1978.

9 Ogan - Mansel 1942: 8-10.

lanan kenet izleri açıkça görülmektedir (Şek. 7). Ayrıca 2021 yılı arazi çalışmalarında yapının güneydoğu tarafında, düz bir temel duvarı tespit edilmiştir (Şek. 14). Yapının konstrüksiyonunda kolonlar kullanılmıştır. Bunu bize yapının içerisinde ve etrafında tespit edilen iki mermer sütun parçası ve üç sütun başlığı göstermektedir (Şek. 8). Apsisin kuzeyindeki en üst sırada bulunan taş blok muhtemelen stylobatın korunmuş tek parçasıdır. Bu taşın konumu hem kuzey stylobatın seviyesini hem de korunmamış güney stylobatın seviyesini göstermektedir. Muhtemelen simetrik olarak apsisin diğer ucuna da yerleştirilmiştir. Apsisin güneybatısında ortaya çıkarılan yapı elemanları nispeten daha korunmuş durumda günümüze ulaşmıştır. Aynı taş bloklardan yapılmış apside benzer şekilde, kırilangıçkuyruğu kramplarıyla birleştirilmiştir. Duvarların yüksek kısımları *opus mixtum*¹¹ tekniğinde yapılmıştır. Tanımlanan bölüm, muhtemelen binanın ana gövdesine güneyde eklenmiş bir ektir.

Bazilikanın içerisinde beyaz mermerden yapılmış zemin döşemeleri tespit edilmiştir. Korunan en büyük bölümün ölçüsü 228 x 130 x 6 cm'dir. Bu döşemeler hem stylobat sıraları arasında hem de güney stylobatın güneyindeki alanda ve ek bölümde bulunmuştur. Yapı kalıntıları arasında iç dekor amacıyla kullanılan beyaz mermerden üretilmiş bazı eserler bulunmuştur (Şek. 9). Bu parçalar Kiboryum¹² geçişinin ya da templonun (naos ile apsis bölgesini birbirinden ayıran mimari eleman) köşesinin parçaları olabilir (Şek. 10). Dört adet korkuluk paneli ve üç sütun başlığına ait parçalar büyük ihtimalle templona¹³ ait olmalıdır (Şek. 11) Pasaj, bir küre ile birlikte oluşturulmuş Latin Haçı ile dekore edilmiştir. Bu korkuluktan biri kısmi olarak daha iyi durumda korunmuştur (Şek. 11a). Bir tarafında alçak kabartma olarak işlenmiş Latin Haçı, diğer tarafında bir disk kabartması üzerinde Latin Haçı işlenmiştir. Korunagelmiş sütun başlığı parçalarına bakıldığında, taş işçiliği ve heykel işçiliği kalitesi açısından kompozit-Theodosius¹⁴

apse (Fig. 6), facing east. It is semicircular inside and polygonal outside (the so-called three-sided type). Its preserved lower parts were built from large regularly hewn stone blocks measuring 1.5 x 1.35 x 0.3 m. There are traces of joining using the so-called swallowtail cramps technique (Fig. 7). At lower level, a straight foundation wall remaining was found at southwest corner of building in 2021 fieldworks (Fig. 14). Columns were used in the construction of the building. This is indicated by fragments of two marble shafts and three capitals found inside and in the surrounding area (Fig. 8). One of the stone blocks registered at the top of the apse in the north is probably the only preserved fragment of the stylobate. The position of this stone indicates both the course of the northern stylobate and the location of not preserved southern stylobate. It was probably placed symmetrically at the other end of the apse. Elements of the building unearthed southwest of the apse survived in relatively good condition. They are made in an analogous manner to apse built of identical stone blocks, joined by swallowtail cramps. The higher parts of the walls were erected in the *opus mixtum*¹⁰ technique. The described object is probably an annex, added in the south to the main body of the building.

Inside the basilica floor tiles made of white marble were registered. The largest has dimensions of 228 x 130 x 6 cm. They were found both between the stylobates course lines as well as in the area south of the southern stylobate and in the annex. Several artefacts made of marble were unearthed in the ruins of the temple, which are elements of the interior design (Fig. 9). These are a fragment of the corner part of the ciborium¹¹ arcade or templon portal (Fig. 10), four balustrade panels probably of templon¹² (Fig. 11) and three capitals.

10 On the subject of construction techniques used in the architecture of Constantinople, the most extensive study was presented by Ward Perkins 1958; Ousterhout 1999; see also; Mango 1986, 9-19.

11 The arcade of the ciborium can be an element of the altar mensa cover. The whole structure would rest on four pillars/columns. Above the ciborium arch was probably a cornice, crowned with a dome or hip roof. The size of the preserved monument allows for a fairly accurate reconstruction of the entire arcade. Its original length could be about 167 cm, the span of the base of the arch 119 cm, and the height 90 cm. On ciboria, see also; Deichmann 1994: 239-240. A similar monument decorated in the same way is known from Paros, where it is dated to the mid-6th century AD (Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 135, Fig. 271).

12 Firatlı 1951; Ulbert 1969; Wharton Epstein 1981; Deichmann 1994: 237-238; Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 403, Fig. 820.

11 Constantinopolis'teki imar faaliyetleri kullanılan teknikler hakkında bkz: Ward Perkins 1958; Ousterhout 1999; ayrıca bkz: Mango 1986: 9-19.

12 Benzer kiboryum örnekleri için bkz: Deichmann 1994: 239-240. MS 6. yüzyıla tarihlendirilen Paros'ta bulunan dini yapıda benzer iç dekorasyon unsurları görülmektedir, bkz: Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 135, Res. 271.

13 Bkz: Firatlı 1951; Ulbert 1969; Wharton Epstein 1981; Deichmann 1994: 237-238; Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 403, Res. 820.

14 Kompozit Theodosian tipi sütun başlıkları için bkz: Deichmann 1994: 185; Biernacki 2009: 40-42.

tipi bir eser öne çıkmaktadır (Şek. 8a-c, 9a-c). Yoğun mavi pigmentli kireç harcı topakları da bu alanda tespit edilmiştir. Bunların, tapınağın içindeki duvarları kaplayan freske ait olmaları mümkün görülmektedir.

Mekansal yerleşimin rekonstrüksiyonu tasarlanırken stilobatların yerleşimi ve ek yapının konumu dikkate alınmıştır (Şek. 12-13). Apsisin uzantısı olan kuzeydeki stilobat dışındakiler korunmamıştır. Korunan bu bölüm hem stylobatın hizasını hem de onun yapısını tanımlamaktadır. Üzerinde kırılma kırıkuruğu tipinde kenetler bulunmaktadır. Stilobatın yapım tekniği apsis duvarı ile aynıdır.

Binanın kuzeyinde tespit edilen bu stilobat sırasının konumunu ele aldığımızda, simetrik olarak yapının tam güneyinde aynı mesafede diğer stilobat sırasının olduğunu tahmin edebiliriz. Bu durumda nefin yaklaşık genişliğinin sekiz m olacağı hesaplanmaktadır. Güney stilobat sırası ile yapıya eklenen bölüm (yapının kuzeyi tam olarak kazılmadığı için buradaki eklemeleri şimdilik bilmemekteyiz) arasındaki mesafenin yaklaşık dört m olduğu görüldüğüne göre, yapının toplam genişliğinin 19,4 m olduğu görülmektedir. Bu bilgilere dayanarak binanın uzunluğunu tahmin edilmekteyiz. Bu bağlamda neflerin uzunluğunun yaklaşık 17,7 m, yapının toplam uzunluğunun ise 24,4 m olduğu tahmin edilmektedir.

Mekanın dekoreasyonu ile ilgili diğer örnekler ise farklı konumlarda korunmuş olan yer döşemeleridir. Bu döşemelerin bulunduğu konumlar yapının genel özellikleri ile uyum sağlamaktadır. Bunlar ana ve güney nefte, ayrıca ek bölümde görülmektedir.¹⁵

Kalıntılar arasında ortaya çıkarılan mimari detaylar, yapının iç tasarımı hakkında bilgiler sağlamaktadır. Yapı oldukça zengin içerikli beyaz mermer ile dekore edilmiştir. Bu, zemin kaplamalarında, sütunlarda ve kilise dekorlarında görülmektedir. Son derece etkileyici kompozit-Theodosius sütun başlık parçaları, benzer eserlerin, nefi çevreleyen iki sıra halinde sütunları taçlandırmış olabileceğini düşündürmektedir. Ana nef, beyaz mermerden yapılan tempon ile apsis bölümünden ayrılmıştır.

The arcade is decorated on the corner with a Latin cross motif emerging from the globe. One of the balustrade panels survived in particularly good condition (Fig. 11a). On one side it is decorated with a bas-relief of a large Latin cross, and on the other side with a Latin cross in a disc. Among the capitals stands out in terms of the quality of stonemason and sculptural craftsmanship an artefact of the composite-Theodosian type¹³, preserved in several fragments (Figs. 8a-c, 9a-c). Lumps of lime mortar with intense blue pigment were also recorded. It is possible that these are particles of frescoes which once covered the walls inside the temple.

The reconstruction of the spatial layout of the object (Figs. 12-13) is based on the arrangement of stylobates and the annex. Most stylobates did not survive, except for one small fragment of the northern stylobate recorded in the extension of the apse. The preserved fragment defines firstly the line of the stylobate course, and secondly its construction. It is a hewn boulder with grooves specific of joining technique called swallowtail cramps. The design of the stylobate is identical to the base of the apse and annex wall.

Based on the location of the northern stylobate, assuming a symmetrical course of the southern stylobate, we estimate that the width of the nave was 8.0 m. The distance between the line of course of the southern stylobate and the preserved wall of the annex shows, in turn, that the width of the aisles (in this case, specifically the south aisle, because the north one has not been unearthed for the most part) is about 4.0 m. The total width of the main body of the building would therefore be approximately 19.4 m. Thus, based on this, we can determine the hypothetical length of the building. In this case, the length of the naves would be 17.7 m, and the whole temple along with the apse 24.4 m.

The source of information on the spatial arrangement are also marble floor tiles, which have been preserved in several places. Their arrangement in the space of the described building fits well with the three-aisled division along with the annex out-

15 Binanın duvarlarının yerleşimi, potansiyel olarak, mezarların düzeniyle de ilgili olabilir; bu konular, daha ziyade binanın duvarlarının yeniden inşa edilen seyrini engellemektedir.

13 On composite-Theodosian capitals, see also; Deichmann 1994: 185; Biernacki 2009: 40-42.

Burada yer alan mermer parçalar Latin Haçı ve khristogram (iota-khi) ile bezenmiştir. Bu bezemeler sarmaşık yaprakları ile taçlandırılmış iki dalın filizlendiği bir daire veya çelenkle çevrilidir. Diğer Bizans yerleşimlerinden bilinen benzer eserlere ait çok sayıda buluntuya dayanarak, benzer şekilde yeniden tasarlayabiliriz. Ayrıca, templonun ve özellikle geçitin parçalarının mermer olduğu göz ardı edilemez (Şek. 9). Altarı oluşturan kutu özel yeşil renkli *antico verde* mermerinden yapılmış olmalıdır. Buna uygun olarak bu hammaddeden üretilmiş iki direk ve bir levhaya ait parçaları görmekteyiz (Şek. 15-16).¹⁶

Sunak, sütunlar üzerine dizilmiş dört kemerden oluşan bir kiboryum ile örtülmüş olmalıdır. Kiboryum ise disk küresi üzerinde gösterilen bir Latin Haçı ile süslenmiştir.

24. Alandaki Bazilika

Firuzköy Yarımadası'nın güneyinde, batıda yer alan koyun uç noktasında ve diğer bazilikaya 2,7 km uzaklıkta bir bazilika daha tespit edilmiştir (Şek. 1, 3). Bazilikanın planını gösteren görüntüleri hava fotoğrafı arşivinden ulaşılmış¹⁷, ve bu keşif yakınında açılan bir test açması ile doğrulanmıştır.

Yapının mekansal yerleşimini oluşturan üç koridor ve apsis bölümü hava fotoğrafından açıkça görülebilmektedir (Şek. 17-18). Bazilika genel olarak doğuya yöneltilmiş olsa da hafifçe kuzeye dönüktür. Büyük, geniş bir nef ile ön plana çıkmaktadır ve masif bir apsis ile taçlandırılmıştır. İçte yarım daire biçimli ve dışta poligonaldır (üç köşeli tip olarak anılır). Koridorlar, nefin genişliğinin yaklaşık yarısı kadardır. Ayrıca kuzeyde iki ve güneyde bir adet ek yapının bazilikaya eklendiği görülmektedir. Binanın boyutlarına ilişkin hesaplamalar, tespit yöntemimizden (uydu görüntüleri) dolayı yaklaşık olarak verilebilmektedir. Bazı öğeler halen modern uydu görüntülerinde seçilebilmektedir (Şek. 19-20). Bu, bizlere yapının yaklaşık boyutlarını hesaplama şansı vermektedir. Bu verilere dayanarak bazilikanın uzunluğu 25 m, genişliği ise 18 m olarak hesaplanmaktadır (nefler 8 m, koridorlar 5 m genişliğinde). Tüm bu görsel

lined above. They occur both within the nave, the south aisle and in the annex.¹⁴

Architectural details excavated in the rubble of the building, allow for general preliminary findings concerning the interior design of the building. It was relatively richly decorated with white marble. This is evidenced by floor remains, "church furniture" and columns. Discovered fractions of the extremely impressive composite-Theodosian capital suggest that similar artefacts could have crowned two rows of colonnades flanking the nave. The nave was divided by templon, also made of white marble. Its elements were decorated with motifs of the Latin cross and christogram *iota-chi*, surrounded by a circle or wreath, from which two branches crowned with ivy leaves sprouted. We can reconstruct them in this way based on numerous finds of similar artefacts known from other Byzantine sites. It cannot be excluded that the element of the templon and specifically the portal is the marble arch (Fig. 9). The box of the altar mensa could, in turn, been made of exclusive green *antico verde* marble. In this way we interpret the remains of two posts and a slab hewn from this raw material (Figs. 15-16).¹⁵ The altar could have been roofed by ciborium built of four arcades arranged on columns. The ciborium was decorated with Latin cross motifs emerging from the disc-globe. The mortar of the walls was painted, suggesting that the interior of the temple could have been covered with frescoes. The object described above is interpreted as a basilica-type temple due to its three-aisled arrangement, orientation towards the east, apse crowning and the nature of the marble artefacts of interior design – so-called "church furniture", decorated with motifs and symbols of early Christianity.

The Basilica on the 24th area

The second monument was registered on the west side of the lake on site No. 2 (Figs. 1-3), southwest of the Firuzköy peninsula, at the end of the

14 The layout of the walls of the building may also potentially be related to the arrangement of graves, which locations rather do not interfere with the reconstructed course of the building's walls. They can therefore be burials located inside the building. On the other hand, it cannot be excluded that the cemetery was founded in this place after the destruction of the temple.

15 An identical slab decorated in the same way and two posts made of the same green marble were discovered during excavations of the church of St. John the Baptist at Hebdomon. However, these artefacts are interpreted as the pulpit remains (Barsanti - Guiglia 2010: 73-75, Figs. 69-70).

16 Hebdomon'da (Bakırköy) Aziz John Kilisesi'nin kazılarında ortaya çıkarılan buradakine benzer yeşil renkli mermer parçaları mimbere ait olmalıdır. (Barsanti - Guiglia 2010: 73-75, Res. 69-70).

17 Fotoğraflara *Harita Genel Komutanlığı* web hizmeti üzerinden ulaşılabilir: www.hgk.msb.gov.tr.

kaynak ve ölçü hesaplamalarına dayanarak yapının planı ortaya çıkarılmıştır (Şek. 21).

Mekansal yerleşim planına bakıldığında dini seremonilerin ayrılmış alanlarda yapıldığı görülmektedir. Binanın ana yapısına eklenen bölümler *pastophorion* olarak anılan hazırlık odaları olmalıdır. Bunlar altarın her iki yanında konumlandırılmıştır. Sağ bölümde (güney) kutsal eşyaların tutulduğu *diaconion* yer almış olmalıdır (ek C - Şek. 21). Sol bölümde (kuzey) yer alan oda ise Hazırlık Odası'dır (*toprothesis*) (ek A - Şek. 21). Hazine Odası (*skevothylakion*) kutsal eşya ve hediyelerin saklandığı odadır. Efkariya (son akşam yemeği canlandırması) törenlerinde de kullanılır. Aynı zamanda kutsal evlilik seremonisi için kullanılan odalarda olmalıdır.¹⁸ Büyük ihtimalle bu törenler üçüncü ek salonda yürütülmektedir (ek B - Şek. 21).

Bazilika kalıntıları modern uydu görüntülerinde görülemez. Bu alan toprak ve molozlar ile örtülmüş durumdadır. Alanda yapılan yüzey araştırmasında bazı verilere ulaşılmıştır. Bina temeline ait bir duvarın bir bölümü görülmüştür. Kesme taş ile örülmüş duvar sıva ile kaplanmıştır. Zemin yüzeyinin altında, düzenli olarak işlenmiş taşlardan üst üste dizilmiş yedi katman ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda duvarın altında ahşap bir konstrüksiyon tespit edilmiştir (Şek. 22). Bu uygulama ile yapının bataklik benzeri toprağa batması önlenmiştir.

Karşılaştırma ve Kronolojik Analiz

Yukarıda bahsedilen her iki yapı da çok benzer bir yerleşim planına, apsis mimarisine ve ölçülere sahiptir. Her iki bazilika tipinde yapı, üç koridorlu mekanlar ve karakteristik olarak görülen içte dairesel dışta üç köşeli bir apsis ("üç koridorlu tip"¹⁹) ile donatılmıştır.²⁰ Benzer özellikler Rhegion'da ortaya çıkarılan bazilika için de geçerlidir (Şek. 2). Tüm bu üç köşeli apside sahip bazilikalar Yunan-Bizans Tipi ("üst örtüsü ahşap çatılı, alt planı

"western bay"). It is located about 2.7 km from the basilica described above. The object was discovered based on the archival aerial photographs¹⁶ and verified by a test trench. An aerial photograph of this area, taken in the 1970s, documents the outline of the building, which we interpret, based on its spatial arrangement and the shape of the apse, as a three-aisled basilica (Figs. 17-18). The basilica is oriented more or less towards the east, with a slight deviation to the north. It is characterised by a large broad nave, crowned with a massive apse, semicircular inside and polygonal outside (the so-called three-sided type). The aerial photo also shows the massive stylobates of the inter-nave supports. The aisles are about half the width of the nave's span. The photo also shows three annexes, added to the temple, two to the north aisle and one to the south aisle.

The dimensions of the building can only be estimated approximately because of the nature of the source. Some characteristic topographic elements captured in the archival aerial photo (Figs. 17-18) are still visible on modern satellite images (Figs. 19-20) available in Google Earth program. This allows us to estimate the approximate dimensions of the building. Based on this we conclude that the length of the basilica could be about 25 m, while the width of the main body of the building, which was formed by three naves, we estimate at about 18 m (width of the nave at 8 m and width of the aisles at 5 m).

Based on the archival aerial photo (Fig. 18) and analyses of the size of the examined building, made based on scaled references of elements of this area, appearing on Google Earth satellite images (Fig. 20), we made a preliminary sketch of the spatial layout of the walls of the basilica's main building and added to it annexes (Fig. 21). The spatial layout of the object allows for the formulation of preliminary conclusions regarding the reconstruction of the liturgical space, performed in individual rooms. Annexes added to the main body of the temple can be interpreted as *pastophoria*. They were two-sided sacristies located on both sides of the altar. On the right, usually the southern side – in buildings with a classic orientation – there was a *diaconion* (annex C in Fig.

18 Kalinowski 2004: 206.

19 Apsis dış kısmının üç kenarlı/çokgen formu, Constantinopolis'in erken Hıristiyan bazilikalarının karakteristik bir özelliğidir, bkz: Grossmann - Michele 1973: 31; örn. St. John the Baptist (*Studion*), *Chalkoprateia*, Tanrı'nın dileği olan ilk kilise olarak tanımlanır. Hagia Sophia'nın Iustinianus Mabedi, Saints Sergius ve Bacchus Kilisesi, Hagia Eirene. Deichmann 1994: 206). Bu özellik, Kıbrıs'taki Khersonesos'un çeşitli tapınaklarının Bizans mimarisinde de görülmektedir. Medeksza 2004c.

20 Apsis tipleri hakkında bilgi için bkz: Kalopissi Verti – Panayotidi Kesiosoglou 2010: 28.

16 The photos are available on the Turkish portal "Harita Genel Komutanlığı" at www.hgk.msb.gov.tr.

üç nefli -5 duvarlı- bazilika tipi”) olarak anılan kutsal anıtsal mimari üslubu ile yapılmışlardır.²¹ Bu uygulamalar MS 5. - 7. yüzyıllar içerisinde yaygın olarak görülmektedir.²²

Hıristiyan Bazilikaları ilk olarak MS 313 yılında Lateran’da Aziz John için kurulan tapınak ile ortaya çıkmıştır. MS 4. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar batıdan doğuya inşa edilmiş tüm bazilikalar patriklik ve piskoposluğa ait manastır yapılarıdır. Bunların önemli bir kısmı MS 4. yüzyılda inşa edilmiştir. Ancak sonraki iki yüzyıl boyunca da yoğun biçimde inşa edilmişlerdir. MS 7. yüzyıldan sonra bu tipe uygun sadece birkaç yapı bilinmektedir.²³ Sonrasında farklı çeşitlerde yapı grupları görülmeye başlanmıştır. Bunlar üç koridorlu, tek apsisli, transepsiz, narteks bölümü olan, kolonlu ön sundurmalara sahip bazilikalardır.

Bazılarında Erken Dönem Hıristiyan mimarisinin karakteristik özelliği olan, Batı Roma kökenli (Batı Hıristiyan tipi) yarım daire biçimli apsisler ve bazılarının dıştan çokgen, içten yarım daire apsisleri vardır (Yunan-Bizans tipi). Bu tür farklılıklar, Bizans’taki merkezle Doğu Kilisesi ile ilişkili geçiş döneminin özelliklerini göstermektedir. Doğu Roma İmparatorluğu’nda ve özellikle Yunanistan ve Balkanlar’da 5. - 7. yüzyılda çok popülerdir.²⁴

Constantinopolis’te bu tip yapı örnekleri zaten bilinmektedir.²⁵ En sık atıfta bulunulan ilk model, MS 450 yılında kurulan Studion Manastır’ndaki Vaftizci Yahya Bazilikası’dır (Şek. 23a). Temel özelliği, her biri yedi sütundan oluşan iki sıra ile ayrılmış üç nefli bir iç bölmeye sahip kareye benzer bir plandır. Apsis içte dairesel, dışta üç köşelidir. Girişi, kolonlara çevrili bir alanda narteksten sağlanır.²⁶

Bu tipteki diğer bir bazilika Pisidia Antiokhe-

21 Bazilika tipleri hakkında bilgi için bkz: Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 360-361.

22 Medeksza 2004e: 193; Stewart 1954: 9-35; Filarska 1983: 62-65; Mango 1986: 38-39; Deichmann 1994: 70-75; Patricios 2014: 54-55, 91-95, 116, 118-128, 134-145; there further references.

23 Patricios 2014: 49.

24 Medeksza 2004e: 193; Filarska 1983: 80-81, Figs. 114, 162.

25 Constantinopolis’teki diğer kutsal yapılar için bkz: van Millingen 1912; Stewart 1954: 33-34, 64-84; Jantzen 1967; Kähler 1967; Mathews 1971; Mathews 1975; Mathews 2005; Mango 1972; Mango 1986; Krautheimer 1974; Peschlow 1977; Strube 1984; Mainstone 1988; Patricios 2014.

26 Mango 1986: 38-39.

21). It was a room intended for storing vessels, books and liturgical vestments. The room located on the left, usually northern side of the altar – *to-prothesis* (annex A in Fig. 21). It was intended for the preparation of the Holy Mass. *Skevophylakion* is the room in which the part of the Gifts which were to be distributed as the Eucharist during the Eucharistic liturgy was prepared. These were the rooms where the Bringing Gifts ceremony, called the Grand Entrance ceremony, began.¹⁷ Perhaps this function was performed by the third annex (B in Fig. 21).

Relics of the basilica are invisible on modern satellite images. The area of its location was covered with soil and debris. We found this as a result of surface research of the site. In one place, however, a fragment of the wall (foundation?) of the building was visible on the surface, which we then verified by a test trench excavation. They are remains of a huge wall made of hewn stone blocks bonded by mortar. Below the ground surface seven layers were unearthed of arranged on top of each other levels of regularly worked stones. A wooden structure was discovered under the wall. It indicated that the wall was built on wooden posts driven vertically into the ground (Fig. 22). This was most likely to prevent sinking the structure in wetland soil.

Comparative and chronological analysis

Both the above objects are very similar in terms of spatial layout, apse structure and size. These are hall, three-aisled, basilica-type buildings, crowned with a characteristic apse¹⁸, semicircular inside and polygonal outside (the so-called three-sided type).¹⁹ Similar features also had a third monument discovered at the Lake Küçükçekmece, i.e.

17 Kalinowski 2004: 206.

18 On the subject of apses typology, see also; Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 28.

19 The three-sided/polygonal form of the external part of the apse is a characteristic feature of the early Christian basilicas of Constantinople (Grossmann - Michele 1973: 31 ff.), e.g. St. John the Baptist called *Studion*, *Chalkoprateia*, the first church of the God’s Wisdom, as well as the Justinian temple of Hagia Sophia, Saints Sergius and Bacchus, Hagia Eirene. Its occurrence in temples erected in other centres of the empire is considered one of the signs of the influence of the architectural concepts of the capital. It occurs in imperial foundations in Asia Minor, in the Caucasus, in northern Mesopotamia, through Syria and Palestine to Sinai, as well as in the West. The apse of the church of San Giovanni a Porta Latina in Rome is considered the best example of it (Deichmann 1994: 206). This feature is also visible in the Byzantine architecture of several temples of the Tauric Chersonesos in the Crimea (Medeksza 2004c).

ia'dan bilinmekte ve Büyük Bazilika olarak anılmaktadır (Şek. 23b, 24). Boyutları 70,47 m x 26,50 m'dir. Belirgin özelliği içte daireysel, dışta üç köşeli apsise sahip olmasıdır. Ayrıca geniş bir nartekse sahiptir. Bu kilise Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne tarihlendirilir ve kökeni MS 4. yüzyıla dayanmakla birlikte MS 5. ya da 6. yüzyılda yeniden inşa edilmiştir.²⁷

Kırım Khersonesos'ta altı bazilika tespit edilmiştir (Şek. 23c-d, 25a-d). Bunlar: Tepe Bazilikası (MS 6. - 7. yüzyıllar)²⁸, Doğu Bazilika (MS 6. - 7. yüzyıllar), Batı Bazilika (MS 6. - 7. yüzyıllar)²⁹, 1932 Bazilikası (MS 6. - 7. yüzyıllar), Katedral Meydanı'ndaki Bazilika (MS 6. yüzyılın sonu) ve Kuzey Bazilika'dır (MS 6. yüzyıl).³⁰ 15,6 ile 20 m aralığında genişliğe ve 15,36 ile 30 m aralığında değişen uzunluğa sahiptirler. Tüm bu yapıların Constantinopolis etkisinde kalarak yapıldığı görülmektedir.³¹ Bu klasik yapı modelinin düzenine bakıldığında Küçükçekmece'de tespit edilen yapılar ile benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Ayrıca boyut yönünden de yakınlık göstermektedir.

Firuzköy Yarımadası'nda gün ışığına çıkarılan kalıntıların analizi de inşa edildiği dönemin daha kesin olarak belirlenmesi açısından önemli bilgiler sağlamıştır. Ayrıca göl etrafında tespit edilen diğer yapılar da bu verileri desteklemektedir. Bu binanın diğer bir özelliği, apsisi duvarlarının, eklerin ve stylobatların tabanının inşasıdır. Büyük ve işlenmiş kayalardan yapılmışlardır. Kenarlarında yamuk formda oluklar bulunmaktadır. Bunlar, sözü edilen kırlangıçkuyruğu kenet ile birleştirme tekniğinin karakteristiğidir (Şek. 7).

Constantinopolis'e benzer biçimde inşa edilen merkezi tip binalardan birinde benzer teknik çözümler kullanıldığı görülmektedir.³² Pisidia Antiokheia'da

the basilica in Rhegion (Fig. 2). These are three-aisled basilicas of the Greek-Byzantine type (so-called timber-roofed basilica type subtype five – three-aisled basilica²⁰), characteristic of sacred architecture in the 5th-7th century AD.²¹

The Christian Basilica was born in Rome exactly in 313 AD together with the foundation of the temple dedicated to St. John in Lateran. The basilicas were from the 4th to the 6th century AD inclusive – both in the West and in the East – the basic type of patriarchal, episcopal and monastic temple buildings. A significant number of them were erected already in the 4th century AD. However, they were most intensively built during the next two centuries. From the 7th century AD we know only a few temples of this type²². They were erected in a large number of different variants. There were three-aisled, single-apse, without transept, with nartex, with column inter-nave porticos basilicas.

Some of them had semicircular apses, characteristic of early Christian architecture, of West Roman origin (West Christian type); and some of them had apses polygonal outside and semicircular inside (Greek-Byzantine type). These types of solutions are characteristic of the basilica of the Greek type of the transitional period, associated with the Eastern Church with the centre in Byzantium. They were very popular in the 5th-7th century in the eastern Roman Empire, and especially in Greece and the Balkans.²³

Classic examples of this type of building are known primarily from nearby Constantinople.²⁴ The first most frequently cited model is the basilica of St. John the Baptist in the monastery *Studion* (Fig. 23a), founded around 450 AD. Its basic feature is the plan similar to a square, with an internal

27 Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Demirel 2006.

28 Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Medeksza 2004b; Лосицкий 2015.

29 Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Medeksza 2004a.

30 Medeksza 2004e: 195; ayrıca bkz: Medeksza - Rozpędowski 2004.

31 Kalinowski 2004: 205.

32 Taşların birleştirilmesi tekniği (kırangıçkuyruğu tipi olarak anılır) Klasik Yunan Dönemi'nden Bizans'a kadar yapılan bir işlemdir. Kenetler başta ahşap, sonrasında demir (kurşun ile birlikte) olarak kullanılmıştır. Bilgi için ayrıca bkz: Martin 1965: 241-247; Ginouvès - Martin 1985: 109, Res. 28.3-4; Müller Wiener 1988: 89; Hellmann 1992: 84-87; Hellmann 2002: 94, Res. 108; Adam 2008: 57, Res. 126-127; Babraj 2013: 72-74, Res. 15; Babraj - Szymańska 2013: 173.

20 On the basilicas typology, see also; Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 360-361.

21 Medeksza 2004e: 193; more on the subject of early Christian basilicas, see also; Stewart 1954: 9-35; Filarska 1983: 62-65; Mango 1986: 38-39; Deichmann 1994: 70-75; Patricios 2014: 54-55, 91-95, 116, 118-128, 134-145; there further references.

22 Patricios 2014: 49.

23 Medeksza 2004e: 193. Examples are also known from Palestine. These are the Basilica of Eleon on the Mount of Olives – erected over the rock of Christ's preaching in the 4th century AD and the Basilica in Emmaus (Filarska 1983: 80-81, Figs. 114, 162).

24 On the sacred buildings of Constantinople, see also; van Millingen 1912; Stewart 1954: 33-34, 64-84; Jantzen 1967; Kähler 1967; Mathews 1971; Mathews 1975; Mathews 2005; Mango 1972; Mango 1986; Krautheimer 1974; Peschlow 1977; Strube 1984; Mainstone 1988; Patricios 2014.

MS 5. yüzyılda inşa edilen yapı, MS 6. yüzyılda Aziz Euphemia kilise-martyrionuna dönüştürülmüştür.³³ Benzer bir başlık formu ise Theodosius Forumu'nda bulunmuştur.³⁴ Ayrıca diğer Bizans yerleşimlerinde de örneklerin var olduğunu bilmekteyiz. Oldukça ilginç bir örnek Kuzey Kilise'dir (Pisidia Antiokheia) (Şek. 26-28). Bu yapı MS 6. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. Bu binanın molozları arasından çıkarılan mimari parçalara (yapısal ve dekoratif elemanlar) ait kalıntılar, yapı için çok önemli bir bilgi kaynağıdır. Buluntulardan biri, bir disk veya küre üzerine yerleştirilmiş Latin Haçı motifiyle süslenmiş devasa ciborium veya templon geçitinin köşe kısmının bir parçasıdır (Şek. 10a).³⁵

Ek olarak, binanın molozunda büyük olasılıkla templona ait dört korkuluk paneli elemanı bulunmuştur.³⁶ En iyi korunmuş olanı, bir tarafında büyük bir Latin Haçı oyulmuş ve diğer tarafında diskte benzer bir işaret yazılı bulunan büyük bir paneldir (Şek. 11a).³⁷ İşaret bir tarafta düz yüze işlenmiş, diğer tarafta çember içine alınmıştır.

İkinci panelde bir taraf Latin Haçı ile süslenmiştir, diğer tarafında ise bir zamanlar içeride olan muhtemelen khristogramı çevreleyen bir dairenin kenarı görülmektedir (Şek. 11b). Üçüncü panel de beyaz mermerden yapılmıştır. Bir tarafında daire içine yerleştirilmiş Latin Haçı işareti, diğer tarafında ise gizli khristogram (iota-khi) vardır (orjinalinde altı sarmaşık yaprağından oluşması gerekir) (Şek. 11c).³⁸ Korkuluk panosunun son kısmı bir tarafta haç işareti, diğer tarafında sarmaşık yaprağı ile biten bir dal parçası ile süslenmiştir (Şek. 29).

Bazilikanın yıkıntıları arasında akantus yaprakları ile bezenmiş iki küçük sütun başlığı parçası bulunmuştur (Şek. 8b, 9b). Bu, işçilik açısından benzersiz şekilde çok iyi dekore edilmiş bir kompozit-Theodosian başlığına aittir (Şek. 8a).³⁹

33 Bardill 1997: 88, Res. 12.

34 Müller Wiener 1977: 263, Res. 298.

35 Küre üzerine yerleştirilen haç hakkında sembolik bilgi için bkz: Deichmann 1994: 237.

36 Korkuluk panelleri için bkz: Fıratlı 1951; Ulbert 1969; Whar-ton Epstein 1981; Kalopissi Verti – Panayotidi Kesisoglou 2010: 403, Res. 820, Patricios 2014: 81-83.

37 Bir tarafında küre içinde haç ve diğer tarafında işaretler ile bezenmiş olan korkuluk paneli genel olarak MS 6. yüzyıla tarihlenmiştir. Barsanti 1989: 198-199; Biernacki 2009: 65).

38 Khristogram (*iota-chi*) hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Stanislawski 2018.

39 Sütun başlıkları için bkz: Deichmann 1994: 185; Biernacki 2009: 40-42.

division into three aisles, separated by two rows of seven columns each, crowned with an apse in the east – semicircular inside and polygonal outside, with space separated at the entrance – nartex and preceded by a courtyard surrounded by a colonnade – an atrium.²⁵

Another famous basilica temple of this type is the church of St. Paul in Antioch in Pisidia in central Anatolia, also called the Great Basilica (Figs. 23b, 24). Its dimensions are 70.47 x 26.50 m. It is also characterised by the classic three-aisled system, an apse semicircular inside and hexagonal outside, a spacious nartex. The Great Basilica of Antioch in Pisidia is dated to the early Christian period. Its origins date back to the end of the 4th century AD, and then it was rebuilt in the 5th - 6th centuries AD.²⁶

A number of similar temples were discovered in many provincial centres of the empire. Their exceptional concentration occurs in the Tauric Chersonesos in the Crimea. As many as six temples of this type were unearthed there (Figs. 23c-d, 25a-d). They are: Basilica on the Hill (6th - 7th century AD)²⁷, Eastern Basilica (6th - 7th century AD), Western Basilica (6th - 7th century AD)²⁸, Basilica of 1932 (6th - 7th century AD), Basilica in the Square at the Cathedral (end of the 6th century AD) and Northern Basilica (6th century AD).²⁹ It is believed that all of them show the influence of Constantinople construction³⁰. The sizes of these buildings range from 15.6 to 20 m wide and from 15.35 to 30 m long.

This type of classic design, judging by the layout of the building walls and the shape of the apse, occurs in the case of all three basilicas discovered at the Lake Küçükçekmece. The above temples are also very close to the basilicas of Chersonesos in terms of size.

An analysis of the relics of the object unearthed on the Firuzköy peninsula also provided information important for a more precise determination of the

25 Mango 1986: 38-39.

26 Demirel 2006.

27 Medeksza 2004b; Лосицкий 2015.

28 Medeksza 2004a.

29 Medeksza 2004e: 195; Medeksza - Rozpędowski 2004.

30 Kalinowski 2004: 205.

İç dekorasyonda kullanılan diğer unsurlara bakıtığımızda çift taraflı masif paneller ve iki taşıyıcı parçası görülür. Bunlar son derece özel bir malzeme olan *verde antico* mermerinden üretilmiştir (Şek. 15-16). Bu elemanlar altarı oluşturan parçalarda kullanılmış olabilir.⁴⁰ Genel olarak kullanılan beyaz mermer göze yeşil rengiyle göze çarpmaktadır.

Bahsedilen mermerden yapılmış mimari detayların üslup özellikleri MS 5. - 7. yüzyıllara özgüdür. Bu dönemde, özellikle I. Iustinianus döneminde inşaatların büyük gelişimi sırasında, benzer “kilise mobilyaları” özellikle popülerdi (527-565).⁴¹ Biçim bakımından birbirine benzeyen ve aynı üslupta bezenmiş eserler oldukça fazladır. Constantinopolis’in bugün hala var olan yapılarında, özellikle Ayasofya’da⁴², Aziz Sergius ve Bacchus⁴³ kilisesinde ve Aya İrini Kilisesi’nde görülmektedir.⁴⁴

Yukarıda yaptığımız analizler sonucunda (taş işçiliği, birleştirme teknikleri, iç dekorasyon parçaları ve kronolojik tanımlamalar) 8. alanda ortaya çıkarılan yapının MS 6. yüzyılda I. Iustinianus döneminde imar edildiği anlaşılmaktadır.

Yapının inşası gibi tahrip olduğu dönemi de tanımlayabiliriz. Yapının deprem neticesinde zarar gördüğünü kanıtlayan, çatı çökmesi sonucu moloz altında kalmış iki iskeletin varlığı bilinmektedir. Bu trajik ölüm sonucunda iskeletler üzerinde MS 6. yüzyıla tarihlenen iki küpe, bir yüzük ve bir sikke bulunmuştur. Sikke, I. Iustinianus dönemine tarihlenmektedir. Kırık halde cam beherler, şişeler ve kaseler (olasılıkla törensel kaplar) kronolojiye uygun olarak apsis içerisinde bulunmuştur. Bu buluntular MS 5. - 7. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir.⁴⁵ Tüm bu buluntular ışığında, kilisenin MS 6. yüzyılda tamamıyla yıkıldığı ve tekrar inşaa edilmediğini söylemek mümkündür.

Bu felaketin, MS 557 yılında gerçekleştiği bilinen büyük bir deprem sonucu olduğu göz ardı edile-

time in which it was built, and it is possible that also for the other two buildings from the lake area.

A feature of this building is the construction of the base of the apse walls, annex and stylobates. They were made of massive hewn boulders. On their edges occur grooves of a trapezoidal shape. They are characteristic of the so-called swallow-tail cramps blocks joining technique (Fig. 7).

Analogous technical solutions were used in one of the central type buildings erected in neighbouring Constantinople.³¹ This is the palace of Antiochos, built at the beginning of the 5th century AD, transformed in the 6th century AD into the church-martyrion of St. Euphemia.³² Another capital example of use of this technique comes from the Theodosius Forum.³³ We also know similar solutions from Byzantine provinces. A particularly interesting example is the so-called Northern Church (basilica) in Antioch in Pisidia (Figs. 26-28). This building is dated at the end of the 6th century AD. The source of information about the time when the object was created are also fragments of architectural details (structural elements and interior design), made of marble, discovered in the rubble of this building. A special artefact is fragment of the corner part of the massive ciborium arcade or templon portal, decorated with the motif of Latin cross placed on a disc or globe (Fig. 10a).³⁴

In addition, four elements of balustrade panels, most likely of templon, were found in the rubble of the building.³⁵ The best preserved is a large panel with a big Latin cross carved on one side, and an analogous mark inscribed in the disc on the

31 The technique of connecting stone blocks with pins called swallowtail cramps one (in Greek α. Πελεκτικός (δ), in Latin *Securicula*) was already used by the Greeks in ancient times. Pins were made of hard wood (oak, olive or cedar). However, since the 6th century BC in addition to wood, lead was also used. This technique was also used in Hellenistic times. At that time, however, the pins were made of iron. In Roman times, this technique was to be used only occasionally. See also; Martin 1965: 241-247; Ginouvès - Martin 1985: 109, Fig. 28.3-4; Müller Wiener 1988: 89; Hellmann 1992: 84-87; Hellmann 2002: 94, Fig. 108; Adam 2008: 57, Figs. 126-127; Babraj 2013: 72-74, Fig. 15; Babraj - Szymańska 2013: 173. The technique of connecting stone blocks called swallowtail cramps one is also found in Byzantine construction.

32 Bardill 1997: 88, Fig. 12.

33 Müller Wiener 1977: 263, Fig. 298.

34 On the symbolism of the cross emerging from disc-globe, see Deichmann 1994: 37.

35 On the balustrade panels, see also; Fıratlı 1951; Ulbert 1969; Wharton Epstein 1981; Kalopissi Verti - Panayotidi Kesisoglou 2010: 403, Fig. 820, while on templons, see Patricios 2014: 81-83.

40 Barsanti - Guiglia 2010: 73-75, Res. 69-70).

41 I. Iustinianus döneminde imar faaliyetleri doruk noktasına ulaşmıştır. Bkz: Deichmann 1961; Deichmann 1994: 216).

42 Bkz: Jantzen 1967; Kähler 1967; Mainstone 1988.

43 Bkz: Mango 1972; Krautheimer 1974; Mathews 2005.

44 Ayrıntılı bilgi için bkz: Jantzen 1967; Kähler 1967; Mainstone 1988.

45 Atik - Özkılıç 2017: 329.

mez. Aynı dönemde Küçükçekmece Gölü'nün güneydoğu bölgesinde bulunan Rhegion'da da çok sayıda binanın yıkıldığı bilinmektedir (Şek. 1). Bu felaketin etkileri, çok sayıda Bizans'lı yazar tarafından tarif edilmiştir.

Küçükçekmece Gölü civarında tespit edilen her üç bazilikanın az ya da çok aynı dönemde inşaa edildiğini ve bu sürecin inşaa aktivitelerinin en yoğun olduğu I. Iustinianus dönemine denk geldiğini kabul edebiliriz. Bizans yazılı kaynaklarında (MS 7. - 10. yüzyıllara ait) Rhegion ve çevresinde bulunan en az dört kilise hakkında bilgi edinmekteyiz.⁴⁶

Bunlardan ilki, MS 5. yüzyılın ikinci yarısında Ayasofya'nın yöneticisi ve kurucu Aziz Marcianus olan şehit olan Aziz Stratonikus'a adanan tapınaktır.⁴⁷ Theophanes the Confessor⁴⁸ göre 12 Kasım 557'de büyük bir depremlerle⁴⁹ yok olduğu bilinen yapı Constantinopolis civarında belirtilmiştir. Bilinen kayıtlara göre en büyük yıkım Hebdomon'un (şimdiki Bakırköy) diğer tarafında ve özellikle de tanınmaz hale gelen Rhegion'da meydana gelmiştir.⁵⁰

Rhegion'da bildiğimiz ikinci Aziz Callinicus'a (şehit) adanan kilise de bu felaket sırasında yıkılmıştır. Ancak sadece bir kaynaktan yıkımdan bahsedilmiştir.⁵¹ Büyük olasılıkla, yazılı kaynakların yazarları, yukarıda belirtilen tapınakların ilerideki kaderinden bahsetmiyor olmalıdır.⁵² Potansiyel olarak, bu nedenle, yeniden inşa edilip edilmediği sorusu, bize yalnızca arkeolojik araştırmalar verebilir.

46 Bkz: *Life of Saint Theodora of Caesarea*, Γαῖτάγου Γλαυρίου 1940: 135-136; Külzer 2008: 615. *Synaxarion of Constantinople* (*Synaksarion*, Aralık 29, MS 353-356). *Synaksarion*'a göre, bahsedilen Aziz Anne manastırının nerede olduğunu söylemek zordur. Anlatılan sürece göre orijinal mezarın günümüz Kapadokya Bölgesi'nde aranması gerekir. Bkz: Ogan - Mansel 1942; Külzer 2008: 617; Codex Theodosianus, III.1.5; Teofilakt Simokatta, V.16.9-10; Constantine Porphyrogenitus, DC, 495.

47 Ayrıca bkz: Symeon Metaphrastes, 17: 449; B. Janin 1969: 22-23, 106-107, 135, 153, 262, 412, 478-479, 558, 564; Berger 1988: 444-447.

48 Theophanes the Confessor, AM 6050, 231, satır 22-24.

49 Modern araştırmacılar burada oluşan depremin büyüklüğünün 6.4 olduğunu bildirmektedir. Bkz: Guidoboni vd. 2018. Ayrıca bkz: Downey 1955: 598.

50 Malalas, XVIII.124, 419; Agathias, V.3, 166-168; Theophanes the Confessor, AM 6050: 231-232.

51 Theophanes the Confessor, AM 6050: 231, satır 22-24.

52 Ayrıca bakınız: *Chronicle* by Theophanes the Confessor (örn. AM 6051). Bkz: Theophanes the Confessor, AM 6051: 234, satır 26-28. Bkz: Janin 1964: 445; Külzer 2008: 325. Bkz: Mango 1990: 32-33.

other side (Fig. 11a).³⁶ On one side the mark was placed on plain surface, while on the other it was inscribed in a circle.

The second fraction of the panel is adorned on one side with the image of a Latin cross (a fragment of one beam survived), and on the other survived the edge of a circle probably surrounding the christogram (Fig. 11b) which was once inside. The third panel is also made of white marble. It has a mark of a Latin cross carved on one side, placed in a circle, and on the other side the so-called hidden chrysogram *iota-chi* (it was originally composed of six ivy leaves arranged in a circle, from which chrysogram emerged³⁷) (Fig. 11c). The last fraction of the balustrade panel is decorated with a cross mark on one side and a fragment of branch ending with ivy leaf on the other (Fig. 29).

Two small fractions of capitals, decorated with acanthus leaves, also come from the rubble of the building (Figs. 8b, 9b). A unique product in terms of craftsmanship is the composite-Theodosian capital³⁸, finely decorated. It survived in several pieces of different sizes, carved and polished on the surface (Fig. 8a).

Against the background of marble elements of the interior design stands out, due to the raw material used, a fragment of a double-sided massive panel (fragments of Latin crosses on both sides of it are preserved) and two posts. These artefacts were made of the exclusive *verde antico* marble (Figs. 15-16). It is likely that they could be relics of a box on which the mensa of the altar rested³⁹, which was made of another raw material, distinguished by a green colour against the background of other white elements of the temple's decor.

The stylistic features of the aforementioned archi-

36 Balustrade panels decorated on one side with a Latin cross and on the other with the same mark inscribed in the disc are dated mainly to the 6th century AD (Barsanti 1989: 198-199; Biernacki 2009: 65).

37 More on the subject of templons and other artefacts decorated with the so-called "hidden" christogram *iota-chi*, see also; Stanislawski 2018, there further references.

38 On composite-Theodosian capitals, see also; Deichmann 1994: 185; Biernacki 2009: 40-42.

39 An identical slab decorated in the same way and two posts made of the same green marble were discovered during excavations of the church of St. John the Baptist in Hebdomon. However, these artefacts are interpreted as the pulpit remains (Barsanti - Guiglia 2010: 73-75, Figs. 69-70).

Yazılı kaynaklarda adı geçen üçüncü kilise, MS 7. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren bazı siyasi olayların yaşandığı yer olarak kaydedilmiştir. İkinci olarak, MS 8 Eylül 656'da Rhegion'daki Aziz Theodore manastırına ulaşılması ve burada hükümdarla uzlaşmaya ikna edilme olayları anlatılmıştır.⁵³ Rhegion'da bildiğimiz kiliselerin sonuncusu "ilk havarilere" adanmış tapınaktır.⁵⁴ Bu merkez, VII. Constantinus tarafından yazılan I. Basileios'un (h.867-886) kasideli biyografisinde yer alır. Ondan, Basileios'un zamanında bu tapınağın çökmek üzere durumda ve inananlar için erişilemez olduğunu öğreniyoruz. Bu nedenle, hükümdar bu yapıyı sıfırdan yeniden inşa edecek ve böylece sonsuz ihtişamı kazanacaktır.⁵⁵

Metinlerde iki kez Rhegion⁵⁶ ifadesi yer almış olsa da, tapınağın konumu hakkında Rhegion'a yakın⁵⁷ ifadesi yer almıştır. Bu açıklama, bu manastırın konumu Rhegion'a göre belirlenmiş olmasına rağmen, merkezinde değil, ona bağlı (idari/mekansal) alan içinde yer aldığını düşündürmektedir. Büyük olasılıkla Aziz Theodoros'un ibadet yeri başka hiçbir yazılı kayıta geçmemektedir. Araştırmamız mevcut aşamasında, yukarıdaki hipotezi doğrulamak zordur.

Rhegion'da bildiğimiz kiliselerin sonuncusu, "ilk havarilere" adanan tapınaktır.⁵⁸ Bu merkez, VII. Constantinus (h. MS 913-959) tarafından yazılan I. Basileios'un (h. MS 867-886) kasideli yaşamında görülmektedir. Kaynaktan, Basileios zamanında bu tapınağın yıkılmak üzere olduğunu ve inananlar için erişilemez kaldığını öğreniyoruz. Bu nedenle hükümdar, bu yapıyı sıfırdan yeniden inşa edecek ve böylece sonsuz ihtişamı kazanmış olacaktır.⁵⁹

Basileios'un bu alandaki tek inşaat girişiminin bu olmadığını açıkça belirtmekte fayda görülmekte-

tectural details made of marble are specific of the 5th - 7th c. AD. At that time, similar "church furniture" was particularly popular, especially during the great development of construction under the reign of Justinian I⁴⁰ (527-565 AD). Artefacts analogous in terms of form and decorated in the same style are very numerous. They occur in the buildings of Constantinople that still exist today, especially in Hagia Sophia⁴¹, Saints Sergius and Bacchus⁴² or Hagia Eirene⁴³ churches. We also know them from many Byzantine objects dated to the same time, discovered during excavations in various regions of the empire.

Based on the above analyses (dating of analogous buildings and objects erected using the so-called swallowtail cramps joining technique, chronology of marble artefacts decorated according to the same stylistic patterns), as well as other findings regarding dating of settlement on site I, we believe that the basilica was created in the 6th century AD, most probably during the reign of Justinian I.

We can also specify the time when the temple was finally destroyed. This followed an earthquake. This is evidenced by two human skeletons, unearthed under the rubble of the collapsed roof of the building. One of the tragically dead people had two earrings, a ring and a coin. The time of creation of the jewellery was determined as the 6th century. Also from this time comes the coin which was minted during the reign of Justinian I. Broken glass beakers, flasks and bowls (probably elements of liturgical tableware?) discovered in the church apse are also a chronological indication. The age of these artefacts was determined as the 5th - 7th centuries AD.⁴⁴ Based on the above finds, it can be assumed that the temple was finally destroyed in the 6th century AD.

It cannot be ruled out that the disaster was the result of a great earthquake in 557. It led to the collapse of many buildings in nearby Rhegion, located on the southeast shore of Lake Küçükçekmece (Fig.

53 *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius* 2002: 8-10: 104, 106, 108; 12-15.: 110, 112, 114, 116. Ayrıca; *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius – Life of Maximus the Confessor* (second review), 2005: Bölüm 32: 101, BC and Life of Maximus the Confessor (third review), 2003: Bölüm 40: 122, verse 1074 - 124, verse 1087.

54 Constantine Porphyrogenitus, *Vita Basilii*, 94: 306, verse 11.

55 Constantine Porphyrogenitus, *Vita Basilii*, 94: 306, verses 11-14.

56 *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius*, §8, 104; §8, 116.

57 *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius*, §9, 106.

58 Constantine Porphyrogenitus, *Vita Basilii*, 94: 306, verse 11.

59 Constantine Porphyrogenitus, *Vita Basilii*, 94: 306, verses 11-14.

40 During the reign of Justinian I the architecture of Constantinople reached the peak of development, as evidenced by the famous buildings with the Hagia Sofia at the forefront (Deichmann 1961; Deichmann 1994: 216).

41 See Jantzen 1967; Kähler 1967; Mainstone 1988.

42 See Mango 1972; Krautheimer 1974; Mathews 2005.

43 See Peschlow 1977.

44 Atik - Özkılıç 2017: 329.

dir. VII. Constantinus'un başka bir çalışmasında geçen ve bizzat kendisinin de denetlemesi gereken Rhegion'da⁶⁰ kurduğu köprüden söz edebiliriz.⁶¹ Diğer bazilika/kiliselere olduğu gibi, Aziz Petrus Kilisesi hakkındaki bilgimiz de sadece MS 10. yüzyıldan kalma bu tek tanıklığa dayanmaktadır, ancak söz konusu merkezin bu tapınağın tadilatçısının torunu tarafından belirtildiğini vurgulamak gerekir.

Benzer bir ilişki, yukarıda bahsedilen Aziz Stratonikos'a adanan tapınak durumunda da mevcut olabilir. Çünkü MS 10. yüzyılda Aziz Marcianus'un faziletlerini ve dindarlığını vurgulamak isteyen Symeon Metaphrastes, çoktan unutulmuş ve artık işlemeyen bir yapıdan neden söz edebilir? Bu gözlemi, MS 559'da⁶² Dekaton'daki Aziz Stratonikos bölgesinin işleyişinden bahsederek birleştirmek, MS 557 depreminden sonra bu kiliseyi yeniden inşa etme hipotezi için bize potansiyel bir argüman verebilir.

Küçükçekmece Gölü'nde keşfedilen üç bazilikadan birinin adı geçen yazılı kaynaklarda adı geçen tapınaklardan biri olması muhtemeldir. Bu tapınakların potansiyel tespitinin son derece önemli bir belirleyicisi, arkeolojik buluntuda da fark edilebilecek olan MS 557 depremine ilişkin verilerdir.

Bizim tarafımızdan bilinen Bizans Dönemi'ne ait yer adlarının yokluğunda, günümüz Firuzköy Yarımadası'nın alanlarını tanımlayan⁶³ bu alanın idari ve mekansal bağlantısını da dikkate almak gerekir. Bu konuda ilginç bir referans, Aziz Theodoros Manastırı'nın Rhegion ya da çevresinde olduğunu gösteren kayıttır. Çoğu durumda, adı geçen kiliselerden kaynaklarda yalnızca bir kez bahsedilmiştir. Ancak Küçükçekmece Gölü'nün ana merkezi olan Bu referansların daha geniş bağlamına

60 Prokopius'a göre, I. Iustinianus döneminde burada mevcut olan ahşap bir köprü, taş bir köprüye dönüştürülmüştür. Bkz: Prokopius, IV.8.16. MS 9. yüzyıl içerisinde harap olmasının ardından Basileios I tarafından Via Egnatia'nın bir parçası olarak yeniden inşaa edilmiştir.

61 Constantine Porphyrogenitus, DAI, 51: 246, satır 9-10, 18-19. Bkz: *Dipnot* 51.

63 Araştırmanın şu aşamasında, Bizans Dönemi'nde bu bölgede bildiğimiz birçok yer adının spesifik yerini kesin olarak belirlemek hala zor olmaktadır. Buradaki ek bir zorluk, farklı dönemlerde meydana gelen ve potansiyel olarak aynı yeri tanımlayan isimlerin tanınmasıdır. Andreas Külzer (2008) tarafından bu alanda yürütülen isim belirleme araştırmaları, çeşitli kaynakları kullanarak kapsamlı ve karşılaştırmalı çalışmalarını bir parçası olarak devam ettirilmeli ve derinleştirilmelidir.

1). The effects of this calamity were mentioned and described by several Byzantine authors.

The above general formal features make it possible to formulate preliminary assumptions about the chronology of the objects in question. We believe that it was built in the period between the 4th and 6th centuries AD inclusive, and most probably during the period of construction activity carried out by Justinian I. Analogous forms, similar sizes as well as location in the same microregion suggest that all three basilicas from Lake Küçükçekmece could have been erected more or less in the same period. In Byzantine written sources (from the 7th - 10th c. AD) we can find information about at least four churches located in Rhegion and its surroundings.⁴⁵

The first of them was the temple dedicated to St Stratonikos – the martyr, which founder supposedly was St. Marcian – the administrator of Hagia Sofia in the second half of the 5th century AD.⁴⁶ According to Theophanes the Confessor⁴⁷, this church was destroyed by great earthquake on December 14, 557 AD. This event⁴⁸ destroyed many buildings in and around Constantinople. According to known records, the largest destruction occurred on the other side of Hebdomon (currently Bakırköy), and especially in Rhegion, which changed beyond recognition.⁴⁹

45 Athena Gaïtanu-Gianniu, followed by Andreas Külzer in this context also mention the church and monastery of St. Anne, known from the *Life of Saint Theodora of Caesarea* (Γαϊτάνου Γιαννίου 1940: 135-136; Külzer 2008: 615). *Synaxarion of Constantinople* (December 29, 4) says that Theodora was given to the monastery of St. Anne in Rigidion (Ρυγίδιον/Ρηγίδιον). She was supposed to be become the wife of one of the sons of Leo III (emperor in the years 717-741), as a result of which she was transported to Constantinople. Ultimately, however, the marriage did not take place, and Theodora left the capital returning to the monastery by ship (see also; *Synaxarion*, December 29, 4, 353-356 AD). Based on the excerpt from the *Synaxarion* itself it is difficult to say where this monastery of St. Anne was located. However, the logic of the narrative indicated that this place should be sought rather in the place of origin of St. Theodora, i.e. near Caesarea (in Cappadocia?).

As archaeological research shows, there was also a chapel in Rhegion's palace known from written sources. See also; Ogan - Mansel 1942; Külzer 2008: 617. On palace in Rhegion, see e.g. Codex Theodosianus, III.1.5; Theophylact Simocatta, V.16.9-10; Constantine Porphyrogenitus, DC: 495.

46 Symeon Metaphrastes, 17, 449 B. It was also associated with several other objects in Constantinople. See Janin 1969: 22-23, 106-107, 135, 153, 262, 412, 478-479, 558, 564; Berger 1988: 444-447 seq., 632.

47 Theophanes the Confessor, AM 6050, 231, verses 22-24.

48 Modern researchers attribute magnitude 6.4 (X intensity level) on the Mercalli scale to this earthquake. See Guidoboni et al. 2018. See also Downey 1955: 598.

49 Malalas, XVIII.124, 419; Agathias, V.3: 166-168; Theophanes the Confessor, AM 6050, 231-232.

dayanarak, bu tapınakları “Rhegion’a yerleştiren yazarların kaynakları hakkında daha fazla bir şey söylemek mümkün değildir.⁶⁴ Rhegion’un bazen bu alanın batısında tespit edilen yer/yerleşimler ve alanlar için de bir referans noktası olabileceği ihtimali reddedilmemelidir.

Bu boyutta, orada bulunan bazilikalardan gerçekten Bizans kaynaklarının bahsi geçen tasvirlerine konu olabilir. Sonu, MS 6. yüzyıl depremi, belki de MS 557 felaketi olan Firuzköy Yarımadası’nda (Şek. 12) yapılan kazılarda ortaya çıkarılan bazilikaya burada özellikle dikkat edilmelidir.

SONUÇ

Küçükçekmece Gölü’nde tasarım ve boyut olarak birbirine çok benzeyen üç bazilika bulunmuştur. Bunlar, özellikle Constantinopolis’in MS 4. yüzyıldan MS 6. yüzyıla hatta MS 7. yüzyıla ait kutsal mimarisine özgü Yunan-Bizans bazilikalarıdır. Bu yapılar hem yakındaki başkentte hem de Bizans İmparatorluğu’nun diğer merkezlerinde bir dizi analogiyle uyumaktadır. Kırım’daki Khersonesos’ta bulunan birkaç tapınağın arasında özellikle yakın bir benzerlik gözlemlenmiştir. Bu makalede incelenen üç kilisenin de aynı zamanlarda inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Firuzköy Yarımadası’nda ortaya çıkarılan bazilikanın iç tasarımında yer alan mermer unsurların üslubu, bunların MS 6. yüzyılda ve özellikle I. Iustinianus zamanında ve yoğun inşaat gelişimi döneminde inşa edilmiş olabileceklerini göstermektedir. Bu yapıların bazılarının, tarihi kaynaklardan bildiğimiz Rhegion şehri yıkan ve MS 6. yüzyılda meydana gelen büyük deprem ile yıkıldığı bahsedilen tapınaklarla aynı olması kuvvetle muhtemeldir.

The second church known to us in Rhegion dedicated to St. Callinicus (the martyr) was also destroyed during this disaster. This, however, was mentioned in only one source, mentioning only its destruction.⁵⁰ Most likely, the authors of the written sources do not mention the further fate of the aforementioned temples.⁵¹ Potentially, therefore, the question of whether they were rebuilt can only give us archaeological research.

The third church, mentioned in written sources, was noted as part of the description of events from the beginning of the second half of the 7th century AD. It was one of the stages of the theological struggle between the Emperor Constans II and Maximus the Confessor. The latter, on September 8, 656 AD, was transported to the monastery of St. Theodore in Rhegion, where he was to be persuaded to reconcile with the ruler.⁵² A meeting with Maximus of the delegation sent from Constantinople took place in the church of the local monastery, and specifically in the *katatechumenion*⁵³ of that temple.⁵⁴

Although the text twice says that this dispute took place “in Rhegion”⁵⁵, the only direct mention of the monastery itself indicates that it was “near Rhegion”.⁵⁶ This clarification would suggest that although the location of this monastery was determined in relation to the Rhegion, this object was not located in the centre itself, but within the area

50 Theophanes the Confessor, AM 6050: 231, verses 22-24.

51 Potentially about the further fate, if not the temple itself, then perhaps the areas associated with it may treat a different excerpt from the *Chronicle* by Theophanes the Confessor (i.e. AM 6051). During the Slavs attack in 559 AD, the invaders retreated and stopped in the district of St. Stratonikus in Dekaton (τῶ μέρη τοῦ ἁγίου Στρατονίκου ἐκ τῶ Δέκατον). See Theophanes the Confessor, AM 6051: 234, verses 26-28. Dekaton is an area located ten miles (about fifteen km) from Constantinople, which would situate them between Hebdomon (seven miles from the City) and Rhegion (about twenty km from the City). As Cyril Mango and Roger Scott have already pointed out (1997: 343, footnote 16), it may have been the same centre of worship of St. Stratonikus, which Theophanes mentioned in the description of the 557 AD earthquake. See Janin 1964: 445; Külzer 2008: 325. See also Mango 1990: 32-33.

52 *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius*, §8-10: 104, 106, 108; §12-15: 110, 112, 114, 116; See also later and based on the text of the *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius – Life of Maximus the Confessor* (second review), 32, 101 BC and *Life of Maximus the Confessor* (third review), 40: 122, verse 1074: 124, verse 1087.

53 I.e. a place intended for catechumens.

54 *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius*, §10, 106.

55 *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius*, §8, 104; §8, 116.

56 *The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius*, §9, 106.

64 Örneğin, Rhegion ve Dekaton’daki Aziz. Stratonikus’un ibadet merkezlerinin belirlenmesi gerektiğini varsayarsak, bu yerin Rhegion kentinden yaklaşık üç mil (c. beş km) uzaklıkta olması gerekir.

dependent on it (administratively/spatially). Most likely the place of worship of St. Theodore does not appear in any other written record. At the current stage of research, it is difficult to verify the above hypothesis.

The last of the churches known to us in Rhegion is the sanctuary dedicated to “the first of the apostles”⁵⁷, i.e. to St. Peter. This centre appears in the panegyric life of Basil I (emperor in 867-886), written by Constantine VII (emperor in 913-959 AD). We learn from it that in Basil’s times this temple was about to collapse and remained inaccessible to the faithful. For this reason, the ruler was to rebuild this structure from scratch, thereby earning eternal glory.⁵⁸

It is worth mentioning that it was clearly not the only construction initiative of Basil in this area. In another work by Constantine VII we can find a mention of the bridge he founded in Rhegion⁵⁹, which he was also supposed to oversee personally.⁶⁰ As with other temples, our knowledge of the church of St. Peter relies only on this single testimony from the 10th century AD, but let us emphasise that this centre is mentioned by the grandson of the renovator of that temple, as a foundation which was to bring Basil eternal glory. Hence, it would be quite vain if during the creation of this narrative this church no longer existed, or was in a deplorable state.

A similar relationship may also exist in the case of the aforementioned temple dedicated to St. Stratonicus. Because why Symeon Metaphrastes, who wrote in the 10th century AD, wanting to emphasise the merits and piety of St. Marcian, would mention a long-forgotten and no longer functioning structure? Combining this observation with a mention of the functioning of the district of St. Stratonicus in Dekaton in 559 AD⁶¹, could give us

a potential argument for the hypothesis of rebuilding this church after the 557 AD earthquake.

It is possible that one of the three basilicas discovered at Lake Küçükçekmece is one of the temples mentioned in the aforementioned written sources. Extremely important determinant of the potential identification of these temples are data on the earthquake of 557 AD, which may also be noticeable in archaeological material.

In the absence of known by us toponyms from the Byzantine times, defining the areas of current Firuzköy peninsula⁶², it is also worth considering the administrative and spatial affiliation of this area. An interesting reference in this regard is the record concerning the monastery of St. Theodore, which was generally located “in Rhegion”, apparently it was rather located in its vicinity. In most cases, the aforementioned churches are mentioned only once in sources. Based on the broader context of these references, it is also difficult to say something more about the optics of the authors of the sources who placed these temples “in Rhegion”.⁶³ However, the possibility that Rhegion, as the main centre on Lake Küçükçekmece, could sometimes be a reference point also for objects and areas on the west side of this waterbody should not be rejected.

In this dimension, the basilicas located there could indeed be the subject of the aforementioned descriptions of Byzantine sources. Particular attention should be paid here to the temple discovered during excavations on the Firuzköy peninsula (Fig. 12), which end is marked by the earthquake of the 6th century AD, perhaps the cataclysm of 557 AD.

CONCLUSION

At the Lake Küçükçekmece three basilicas were

57 Constantine Porphyrogenitus, *Vita Basilii*, 94: 306, verse 11.

58 Constantine Porphyrogenitus, *Vita Basilii*, 94: 306, verses 11-14.

59 According to the narrative of Procopius of Caesarea, this originally wooden crossing was converted into a solid stone structure by Emperor Justinian I (527-565 AD). See Procopius, IV.8.16. Apparently, however, over the centuries (perhaps also as a result of the damage caused by the invasion of Krum in 813 AD), this bridge needed reconstruction, which would explain the investment of Basil I on this important section of *Via Egnatia*.

60 Constantine Porphyrogenitus, DAI: 51: 246, verses 9-10, 18-19.

61 See footnote 51.

62 At the current stage of research, it is still difficult to precisely determine the specific location of many toponyms known to us in this area during the Byzantine era. An additional difficulty here is the recognition of names occurring in different periods and contexts of meaning, potentially identifying the same place. Research undertaken in this field, among others by Andreas Külzer (2008), will have to be continued and deepened as part of extensive comparative studies using various categories of sources.

63 For example, assuming that centres of worship of St. Stratonicus in Rhegion and Dekaton should be identified, this place would have to be located about three miles (about five km) from the city of Rhegion itself.

found which were very similar in terms of design and size. These are Greek-Byzantine basilicas specific especially of the sacred architecture of Constantinople in the period from the 4th to the 6th AD or also the 7th century AD. These objects meet a number of analogies both in the nearby capital and in other centres of the Byzantine Empire. We observed particularly close convergence amongst several temples of the Tauris Chersonesos in the Crimea. It is very likely that all three churches analysed in this article were built around the same time. The style of the marble elements of the inte-

rior design of the basilica unearthed on the Firuzköy peninsula indicates that they could have been built in the 6th century AD and especially during the period of particularly intensive construction development in the times of Justinian I. It is possible that some of these objects may be identical to the temples which we know from historical sources, mentioned in the context of the great earthquake which struck in the 6th century AD, amongst others, the city of Rhegion.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Antik Kaynaklar / Ancient Sources

Agathias, (1967). *Agathiae Myrinaei historiarum libri quinque*. (Ed. R. Keydell). Berlin.

The Dispute between Maximus the Confessor and Theodosius. (2002). *Maximus the Confessor and his Companions. Documents from Exile*. (Eds. P. Allen - B. Neil). Oxford, 75-119.

John Malalas, (2000). *Ioannis Malalae chronographia*. (Ed. J. Thurn). Berlin.

Codex Theodosianus, (1905). *Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis et Leges novella ad Theodosianum pertinentes*. (Eds. T. Mommsen - P. M. Meyer). Berlin.

Constantine Porphyrogenitus, *DAI*, (1967). Constantine Porphyrogenitus. *De administrando imperio*. (Eds. G. Moravcsik - R. J. H. Jenkins). Washington D.C.

Constantine Porphyrogenitus, *DC*, (1829). *Constantini Porphyrogeniti Imperatoris De Ceremoniis Aulae Byzantinae libri duo*, vol. 1. (Ed. J. J. Reiske). Bonnae.

Constantine Porphyrogenitus, (2011). *Vita Basilii Chronographiae quae Theophanis Continuatim nomine fertur Liber quo Vita Basilii Imperatoris amplectitur*. (Ed. I. Ševcenko). Berlin.

Prokopius (Procopius), *The buildings*. (1964). *Procopii Caesariensis opera omnia*, vol. 4. (Ed. G. Wirth -post J. Haury-). Leipzig.

Symeon Metaphrastes. (1903). *Life of St Marcan Vita et conversatio S.P.N. Marciani Presbyteri*. (Ed. J. P. Migne). *Patrologiae cursus completus (series Graeca)*, vol. 114. Paris, 429-456.

Synaksarion (Synaxarion of Constantinople), (1902). *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae et Codice Sirmondiano Nunc Bero-linensi*. (Ed. H. Delehaye). Brussels.

Theophanes the Confessor, (1883). *Theophanis chronographia*, vol. 1. (Ed. C. de Boor). Leipzig.

Teofilakt Simokatta (Theophylact Simocatta), (1972). *Theophylacti Simocattae historiae*. (Eds. C. de Boor - P. Wirth). Stuttgart.

Life of Maximus the Confessor (second review). (1865). *In vitam ac certamen sancti patris nostri ac Confessoris Maximi*. (Ed. F. Combefis). *Patrologiae cursus completus (series Graeca)*, vol. 90. (Ed. J. P. Migne). Paris, 67-110.

Life of Maximus the Confessor (third review). (2003). *The Life of Maximus the Confessor. Recension 3*. (Eds. B. Neil - P. Allen). Strathfield.

Modern Kaynaklar / Modern Sources

Adam, J. P. (2008). *La construction romaine: Matériaux et techniques*. Paris.

Atik, Ş. – Özkılıç, M. (2017). Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Geç Antik Dönem Cam Buluntuları. (Ed. Ş. G. Aydingün). *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları (Bathonea)*. İstanbul, 383-408.

Aydingün, Ş. G. (Ed.) (2017). *İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları (Bathonea)*. İstanbul.

Aydingün, Ş. (2013a). Küçükçekmece Gölü Havzası (Bathonea?) Kazıları (2009-2012). *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, 2, 41-53.

Aydingün, Ş. (2013b). İstanbul-Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarında M.Ö. 2. Bine Ait Eserler. *Arkeoloji ve Sanat*, 144, 1-14.

Aydingün, Ş., Aslan, A. – Kaya, D. (2013). Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazılarında Ele Geçen Unguentariumlar. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, 2, 1-14.

Aydingün, Ş., Güldoğan, E., Heyd V., Öviz, H. - Planken, Ü. Y. (2009). Küçükçekmece Göl Havzası İlk Dönem Kazı Çalışmaları (2009 Yılı). 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 32/3, 46-57.

Aydingün, Ş. – Öviz, H. (2008). İstanbul-Küçükçekmece Kıyıları Arkeolojik Yüzeysel Araştırması. (Eds. B. Gül, C. Koç - E. Sönmez). *SBT'08.12. Sualtı Bilim ve Teknolojileri Toplantısı*, İzmir, 38-47.

Aydingün, Ş. – Öviz, H. (2009). İstanbul-Küçükçekmece Lake and River Basin Archaeological Ruins. (Eds. B. A. Çiçek - H. Öviz). *Proceedings of the International Symposium on Underwater Research*. Famagusta, 8-21.

Babraj, K. (2013). The Harbour Jetties of Marea. *Polisch Archaeology in the Mediterranean*, 22, 67-78.

Babraj, K. – Szymańska, H. (2013). Badania bazyliki i mol w Marei w Egipcie. *Materiały Archeologiczne*, 39, 169-194.

Bardill, J. (1997). The Palace of Lausus and Nearby Monuments in Constantinople: A Topographical Study. *American Journal of Archaeology*, 101/1, 67-95.

Barsanti, C. (1989). L'esportazione di marmi del Proconneso nelle regioni pontiche durante il IV-VI secolo. *Revista dell'Istituto Nazionale di Archeologia e Storia dell'Arte*, 12, 91-220.

Barsanti, C. – Guiglia, A. (2010). *The Sculptures of the Ayasofya Müzesi in Istanbul*, İstanbul.

Berger, A. (1988). *Untersuchungen zu den Patria Konstantinopoles*. Bonn.

Biemacki, A. B. (2009). *Wczesnobizantyjskie elementy i detale architektoniczne Chersonesu Taurydzkiego. Architektura wczesnobizantyjskich budowli sakralnych Chersonesu Taurydzkiego*, vol. 2, Poznań.

Bousquet, R. (1900/01). Les grottes de Yarim Bourgaz. *Echos d'Orient*, 4, 295-302.

Deichmann, F. W. (1994). *Archeologia chrześcijańska*, Warszawa.

Deichmann, F. (1961). Nochmals Zur Architektur Konstantinopels Im 5. Und 6. Jahrhundert. *Byzantinische Zeitschrift*, 54/1, 98-115.

Demirer, Ü. (2006). Pisidia Antiokheia'dan Büyük Bazilikası. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 6, 11-20.

Downey, G. (1955). Earthquakes at Constantinople and Vicinity, A.D. 342-1454. *Speculum*, 30/4, 596-600.

Eyice, S. (1978). Tarihte Küçükçekmece. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6, 57-122.

Filarska, B. (1983). *Początki architektury chrześcijańskiej*. Lublin.

Firatlı, N. (1951). Découverte de trois églises byzantines à İstanbul. *Cahiers Archéologiques*, 5, 163-178.

Ginouès, R. – Martin, R. (1985). *Dictionnaire méthodique de l'architecture grecque et romaine I. Matériaux, techniques de construction, techniques et forms du décor*. Rome.

Grossmann, P. – Michele, S. (1973). *Afrisco zu Ravenna: baugeschichtliche Untersuchungen*. Mainz.

Guidoboni, E., Ferrari, G., Mariotti, D., Comastri, A., Tarabusi, G., Sgattoni, G. – Valensise, G. (2018). *CFT5Med, Catalogo dei Forti Terremoti in Italia (461 a.C.-1997) e nell'area Mediterranea (760 a.C.-1500)*. Istituto Nazionale di Geofisica e Vulcanologia (INGV).

Hellmann, M. C. (1992). *Recherches sur le vocabulaire de l'architecture grecque, d'après les inscriptions de Délos*. Paris.

Hellmann, M. C. (2002). *L'architecture grecque I. Les principes de la construction*. Paris.

Hovass, R. (1927). *La grotte de Yarim Burgas*. Paris.

Hubbard, G. D. (1932). Turkish Grottoes of Yarim Burgas. *Pan-American Geologist*, 57, 321-328.

Janin, R. (1964). *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*. Paris.

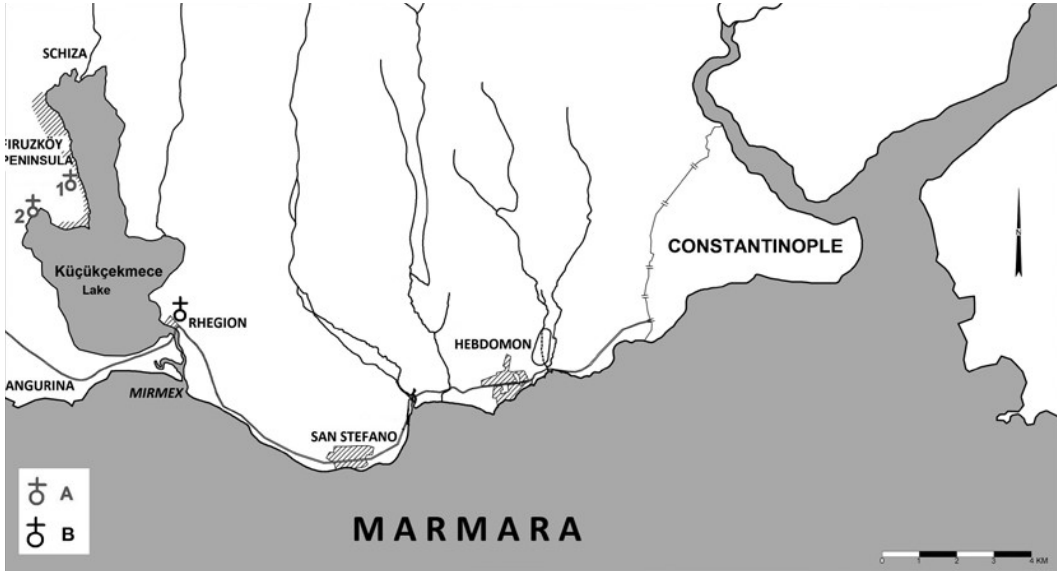
Janin, R. (1969). *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin: Les églises et les monastères*. Paris.

Jantzen, H. (1967). *Hagia Sophia des Kaisers Justinian in Konstantinopel*. Köln.

- Kähler, H. (1967). *Die Hagia Sophia*, Berlin.
- Kalinowski, Z. (2004). Analiza liturgiczna kościołów wczesnochrześcijańskich w Chersonzie Taurydzkim. (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*. Poznań, 203-208.
- Kalopissi Verti, S. – Panayotidi Kesisoglou, M. (eds.) (2010). *Dictionary of Byzantine Architecture and Sculpture Terminology*. Herakleion.
- Krautheimer, R. (1974). Again Saints Sergius and Bacchus at Constantinople. *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 23, 251-253.
- Külzer, A. (2008). Ostthrakien (Euröpe). (Ed. J. Koder). *Tabula Imperii Byzantini 12*, Wien.
- Mainstone, R. J. (1988). *Hagia Sophia. Architecture, Structure and Liturgy of Justinian's Great Church*. London.
- Mango, C. (1972). The Church of Saints Sergius and Bacchus at Constantinople and the Alleged Tradition of Octagonal Palatine Churches. *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 21, 189-193.
- Mango, C. 1986. *Byzantine Architecture*. London.
- Mango, C. 1990. *Le développement urbain de Constantinople (IV e – VII e siècles)*. Paris.
- Mango, C. - Scott, R. (eds.) (1997). *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*. Oxford.
- Martin, R. (1965). *Manuel d'architecture grecque. Matériaux et techniques 1*, Paris.
- Mathews, T. F. (1971). *The Early Churches of Constantinople*. London.
- Mathews, T. F. (1971). *The Byzantine Churches of Istanbul. A Photographic Survey*, London.
- Mathews, T. F. (2005). *The Palace Church of Sts. Sergius and Bacchus in Constantinople*. (Ed. M. Deliyannis). *Archaeology in Architecture*. Mainz, 137-141.
- Medeksza, S. (2004a). Bazylika Zachodnia. (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*, Poznań, 101-109.
- Medeksza, S. (2004b). Bazylika na Wzgórzu. (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*. Poznań, 111-115.
- Medeksza, S. (2004c). Bazylika 1932 roku. (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*. Poznań, 133-135.
- Medeksza, S. (2004d). Bazylika na Placu przy Soborze (nr 28). (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*, Poznań, 171-174.
- Medeksza, S. (2004e). *Podsumowanie*. (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*. Poznań, 193-201.
- Medeksza, S. – Rozpędowski, J. (2004). *Bazylika Północna*. (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*. Poznań, 145-148.
- Müller Wiener, W. (1977). *Bildlexikon zur Topographie Istanbuls. Byzantion-Konstantinupolis Istanbul bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts*. Tübingen.
- Müller Wiener, W. (1988). *Greckie budownictwo antyczne*. Kraków.
- Ogan, A. (1939). Regium Hafriyatı. *Belleten*, 3, 437-445.
- Ogan, A. – Mansel, A. M. (1942). *Rhegion-Küçük Çekmece Hafriyatı. 1940-1941 çalışmalarına dair ilk rapor*. *Belleten*, 6/21-22, 1-36.
- Öniz, H., Kaya, H. - Aydıngün, Ş. (2014). A Harbour Structure at Beylikdüzü, Istanbul. *The International Journal of Nautical Archaeology*, 43/1, 179-184.
- Ousterhout, R. (1999). *Master Builders of Byzantium*. Princeton.
- Patricios, N. (2014). *The Sacred Architecture of Byzantium. Art, Liturgy and Symbolism in Early Christian Churches*, London.
- Peschlow, U. (1977). *Die Irenenkirche in Istanbul. Untersuchungen zur Architektur*. Tübingen.
- Stanisławski, B. (2018). Christogram Iota-Chi jako wyznacznik procesu bizantyzacji Rusów. (Eds. D. Adamska, K. Chrzan, - A. Pankiewicz). *Cum gratia et amicitia*. Wrocław, 395-407.
- Stanisławski, B. – Aydıngün, Ş. (2018). Cultural Heritage and Archaeological Investigations in East Thrace. *Analecta Archaeologica Ressoviensia*, 13, 109-134.
- Stewart, C. (1954). Early Christian, Byzantine and Romanesque Architecture. *Simpson's History of Architectural Development*, vol.2. London.
- Strube, C. (1984). *Polyeuktoskirche und Hagia Sophia. Umbildung und Auflösung antiker Formen, Endstehen des Kämpferkapitells*. Bayerische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, 92.
- Ulbert, T. (1969). Studien zur dekorativen Reliefplastik des östlichen Mittelmeerraumes. *Schrankplatten des 4.-10. Jh.*, München.
- van Millingen, A. (1912). *Byzantine Churches in Constantinople*. London.
- Ward Perkins, J. B. (1958). *The Great Palace of the Byzantine Emperors, Second Report*. Edinburgh.
- Wharton Epstein, A. (1981). The Middle Byzantine Sanctuary Barrier: Templon or Iconostasis? *Journal of the British Archaeological Association*. 134, 1-28.
- Γαϊτάνου Γιαννιού, Α. (1940). Από την Ανατολική Θράκη. Η ἐπαρχία Δέρκων. *Θρακικά*, 13, 108-156.
- Лосицький, Ю. Г. (2015). *Храми середньовічного Криму IV-XIV ст.* (Ed. В. П. Чабай). *Древняя и средневековая Таврика*. Київ, 187-200.
- Рыжов, С. Г. (2004). *Северная Базылика*. (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*. Poznań, 67-69.
- Яшаева, Т. Ю. (2004). Базылика на Холме (N. 14). (Eds. A. B. Biernacki, E. J. Klenina - S. G. Ryżow). *Wczesnobizantyjskie budowle sakralne Chersonzu Taurydzkiego*. Poznań, 45-47.

İnternet Kaynakları / Internet Sources

Harita Genel Komutanlığı (www.hkg.msb.gov.tr)

Şek. 1: Constantinopolis'in dışında yer alan yerleşimler içerisinde Erken Dönem Hıristiyan Bazilikalarının konumu (Çizim: B. Stanislawski)

Fig. 1: Location of early Christian basilicas discussed in the text against the background of the settlement structure of the suburbs of Constantinople (Drawing: B. Stanislawski)

Şek. 2: Rhegion'da Tespit Edilen Bazilika (Ogan - Mansel 1942)

Fig. 2: The basilica discovered in Rhegion (after: Ogan - Mansel 1942)

Şek. 3: 1975 yılına ait arşivlerde bulunan hava fotoğrafında Küçükçekmece Gölü, Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilika ve liman kompleksi (2) ve güneybatıda tespit edilen diğer bazilikanın konumu (1) (www.hgk.msb.gov.tr/gdetway)

Fig. 3: Archival aerial photograph from 1975 of the area of Lake Küçükçekmece and the place of discovery of the basilica (1) as well as the location of the Byzantine port and ecclesiastical complex on the Firuzköy peninsula (2) (www.hgk.msb.gov.tr/gdetway)

Şek. 4: Firuzköy Yarımadası'nda yer alan liman ve olası dini kompleksler ve bazilikanın hava fotoğrafı (Fotoğraf: M. Öztürk)

Fig. 4: Aerial photograph showing the location of the basilica against the background of area 8 in the port-ecclesiastical complex (?) on the Firuzköy peninsula (Photograph: M. Öztürk)

Şek. 5: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikanın hava fotoğrafı (Fotoğraf: M. Öztürk)
Fig. 5: Aerial photo of the basilica discovered on the Firuzköy peninsula (Photograph: M. Öztürk)

Şek. 6: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikanın apsis bölümü (Fotoğraf: B. Stanislawski)
Fig. 6: The apse of the basilica discovered on the Firuzköy peninsula (Photograph: B. Stanislawski)

Şek. 7: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikanın stilobat bölümünde kullanılan kırlangıçkuyruğu formunda kenetler (Fotoğraf: B. Stanisławski)

Fig. 7: Stylobate stone blocks joined with the so-called swallowtail cramps technique, of the basilica discovered on the Firuzköy peninsula (Photograph: B. Stanisławski)

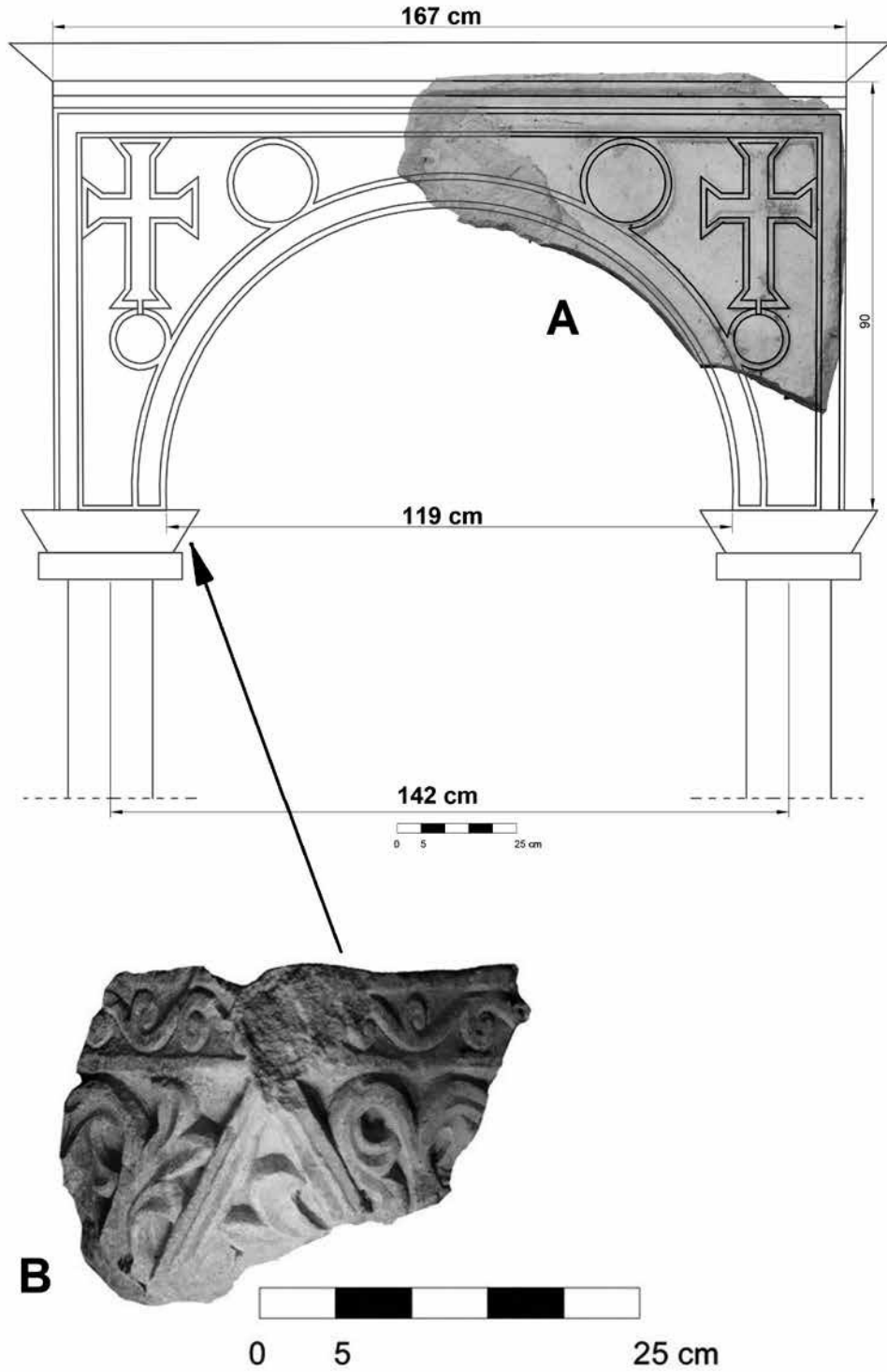
Şek. 8: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikada bulunan sütun başlığı parçaları (Fotoğraf: B. Stanisławski)

Fig. 8: Fragments of capitals unearthed in the ruins of the basilica on the Firuzköy peninsula (Photograph: B. Stanisławski)

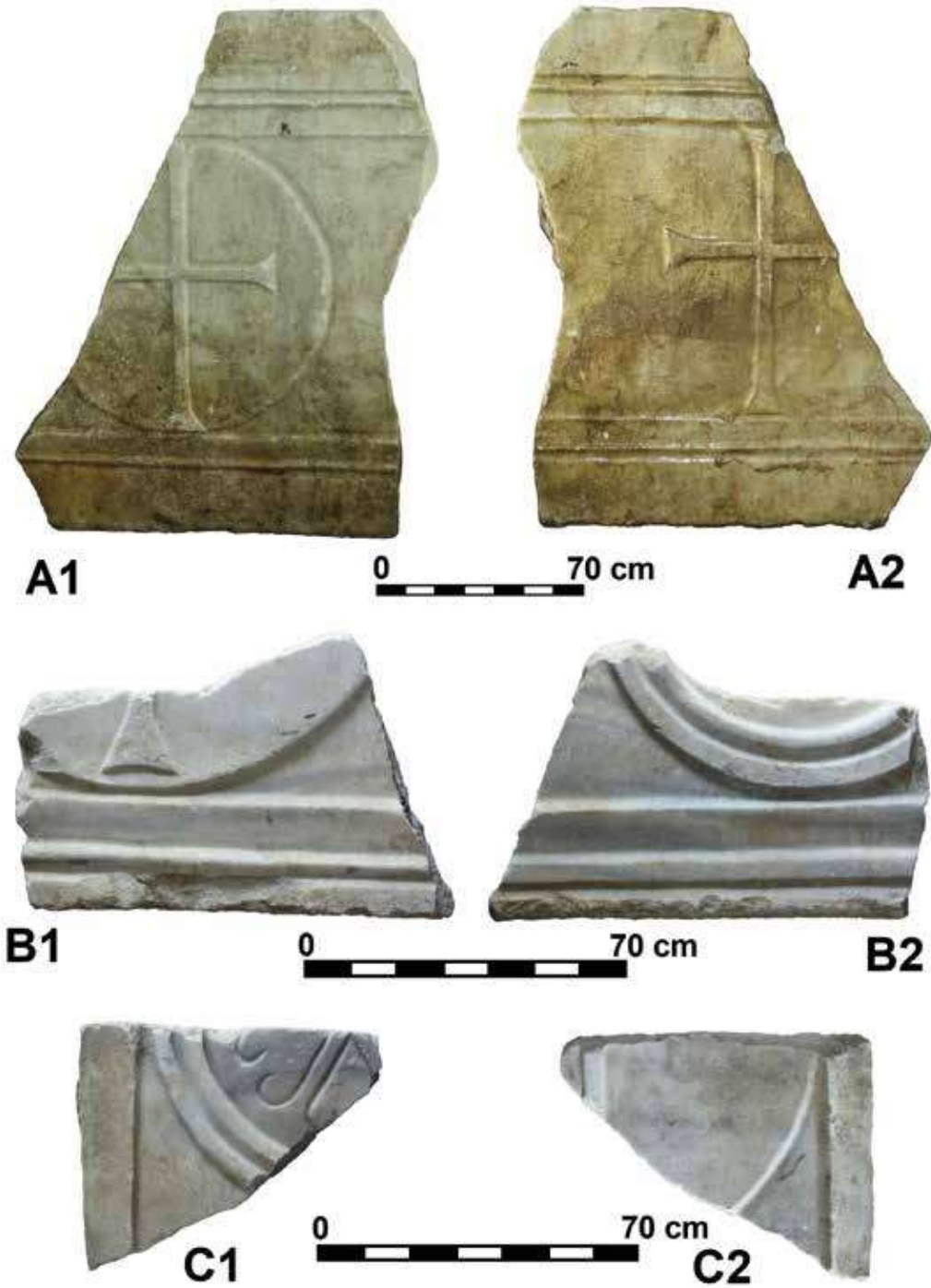
Şek. 9: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikada bulunan beyaz mermerden yapılmış mimari parçalar (Fotoğraf: A. Enez)

Fig. 9: Fragments of architecture made of white marble, discovered in the ruins of the basilica unearthed on the Firuzköy peninsula (Photograph: A. Enez)

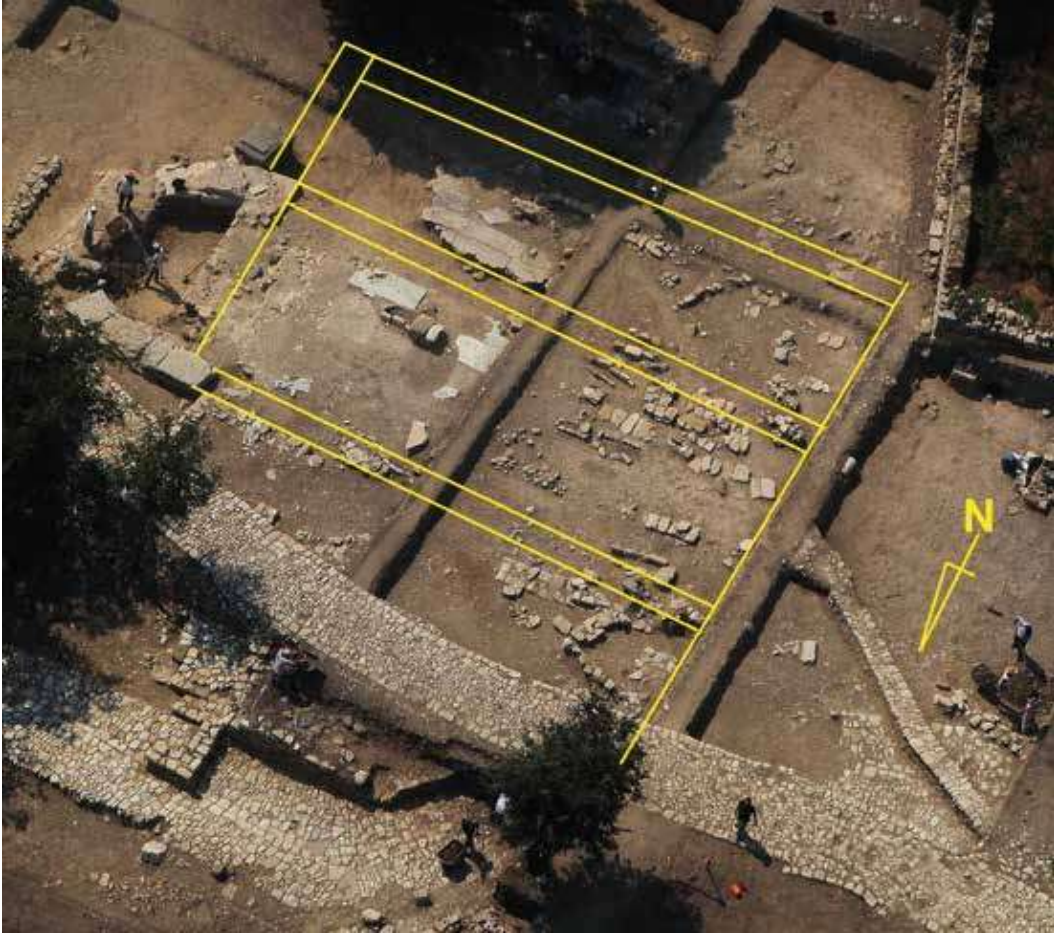
Şek. 10: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikada bulunan kiboryum ve geçite ait kalıntılar
(Fotoğraf: B. Stanisławski; Çizim: A. Kubicka)

Fig. 10: Fragment of ciborium arcade or templon portal and capital fragment discovered in the ruins of the basilica on the Firuzköy peninsula (Photograph: B. Stanisławski; Drawing: A. Kubicka)

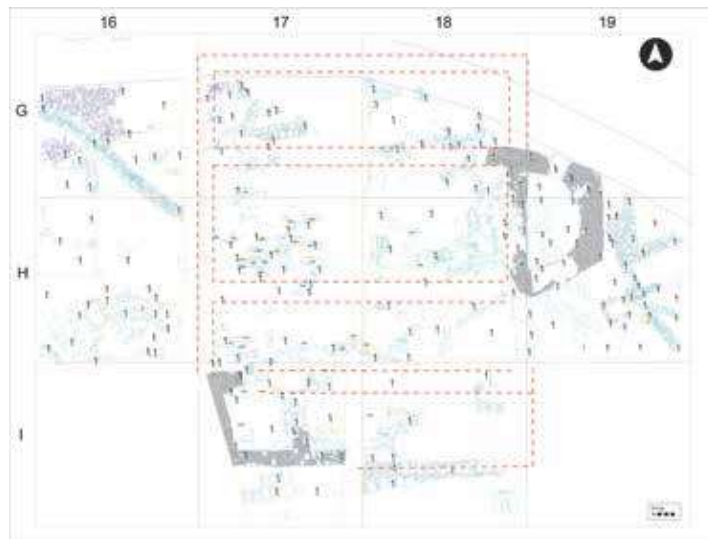
Şek. 11: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikada bulunan beyaz mermerden üretilmiş korkuluk (Fotoğraf: B. Stanisławski)

Fig. 11: Fragments of balustrade panels made of white marble, discovered in the ruins of the basilica unearthed on the Firuzköy peninsula (Photograph: B. Stanisławski)

Şek. 12: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikada yerleşim planını gösteren restitüsyon çalışması
(Fotoğraf: M. Öztürk; Çizim: B. Stanislawski)

Fig. 12: Aerial photograph of relics of the basilica unearthed on the Firuzköy peninsula along with the reconstruction of its spatial arrangement (Photograph: M. Öztürk; Drawing: B. Stanislawski)

Şek. 13: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikada 2021 yılında ortaya çıkarılan duvar kalıntıları
(Fotoğraf: A. Enez)

Fig. 13: Photograph of wall remainings of the basilica unearthed on the Firuzköy peninsula in 2021 fieldworks
(Photograph; Drawing: A. Enez)

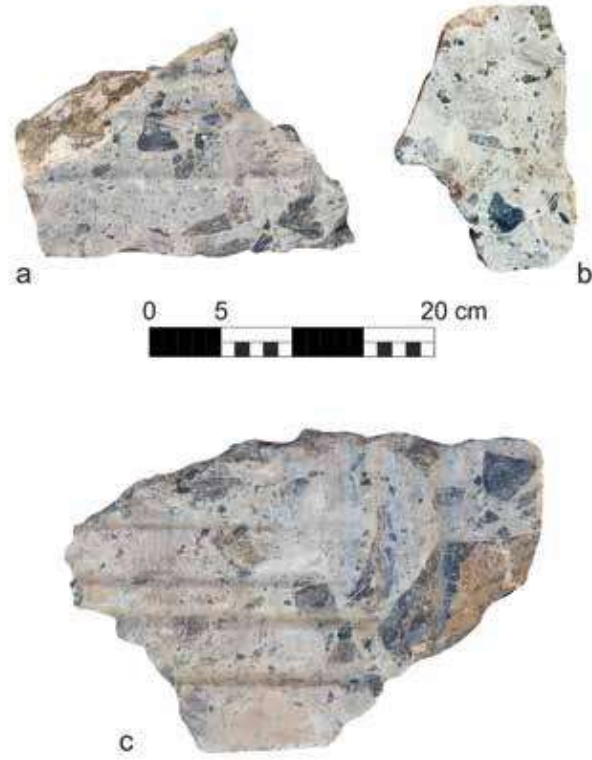
Şek. 14: Firuzköy Yarımadası'nda tespit edilen bazilikanın yerleşim planı (Düzenleme: A. Enez)

Fig. 14: Updated reconstruction of the spatial arrangement of the basilica discovered on the Firuzköy peninsula (Edited: A. Enez)

Şek. 15: Firuzköy Yarımadası'ndaki bazilikada tespit edilen korkuluk paneli parçaları ve antico verde mermerinden direk parçaları (Fotoğraf: B. Stanislawski)

Fig. 15: Fragments of the balustrade panel and two posts made of antico verde marble, discovered in the ruins of the basilica on the Firuzköy peninsula (Photograph: B. Stanislawski)

Şek. 16: Firuzköy Yarımadası'ndaki bazilikada tespit edilen, antico verde mermerinde üretilmiş parçalar (Fotoğraf: A. Enez)

Fig. 16: Fragments of the three pieces made of antico verde marble, discovered in the ruins of the basilica on the Firuzköy peninsula (Photograph: A. Enez)

Şek. 17: Gölün batısında, 1970 yılına ait hava fotoğrafı arşivlerinde duvarları görülebilen bazilika (kalıntılar çember içine alınmıştır) (www.hgk.msb.gov.tr/gdetway)

Fig. 17: Archival aerial photo from the 1970s of the western part of the Lake Küçükçekmece with the basilica building walls visible on it (the object is marked with a circle) (www.hgk.msb.gov.tr/gdetway)

Şek. 18: 1970 yılına ait hava fotoğrafı arşivlerinde duvarları görülebilen bazilikanın yakın plan görüntüsünde üç nefli bir plan olduğu görülebilmektedir. Özel bir apsis ve ek bölüm ana yapıya eklenmiştir (www.hgk.msb.gov.tr/gdetway)

Fig. 18: Close-up of a fragment of the archival aerial photo from the 1970s, on which the wall layout of the three-aisled basilica building on the west shore of Lake Küçükçekmece can be observed, its specific apse form and annexes added to the main body of the building (www.hgk.msb.gov.tr/gdetway)

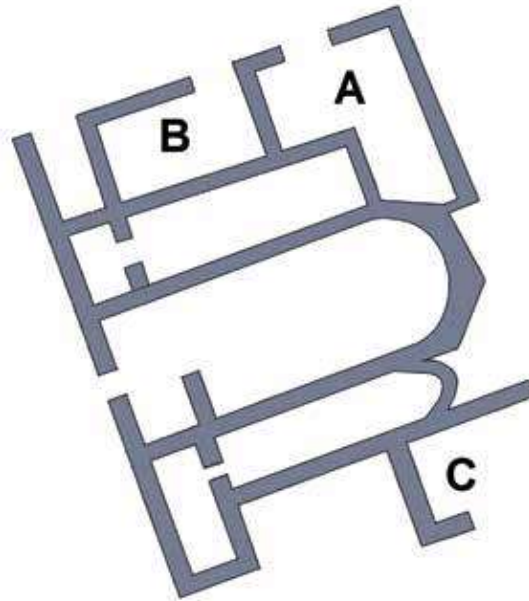
Şek. 19: Günümüze ait Google Earth uydü görüntülerinde, Küçükçekmece Gölü'nün batısındaki bazilikanın yarımada ile birlikte konumu gösterilmiştir (Düzenleme: B. Stanislawski)

Fig. 19: Contemporary Google Earth satellite image of a fragment of the Lake Küçükçekmece waterbody with marked locations of the basilica's discovery place on the west bank of the lake and site III in the port-ecclesiastic complex (?) in the southern part of the Firuzköy peninsula (Edited: B. Stanislawski)

Şek. 20: Günümüze ait Google Earth uydu görüntülerinde Küçükçekmece Gölü'nün batısındaki bazilikanın konumu gösterilmiştir
(Düzenleme: B. Stanislawski)

Fig. 20: Google Earth satellite image documenting the contemporary topography of the location of the basilica discovered on the west bank of the Lake Küçükçekmece and its immediate surroundings (Edited: B. Stanislawski)

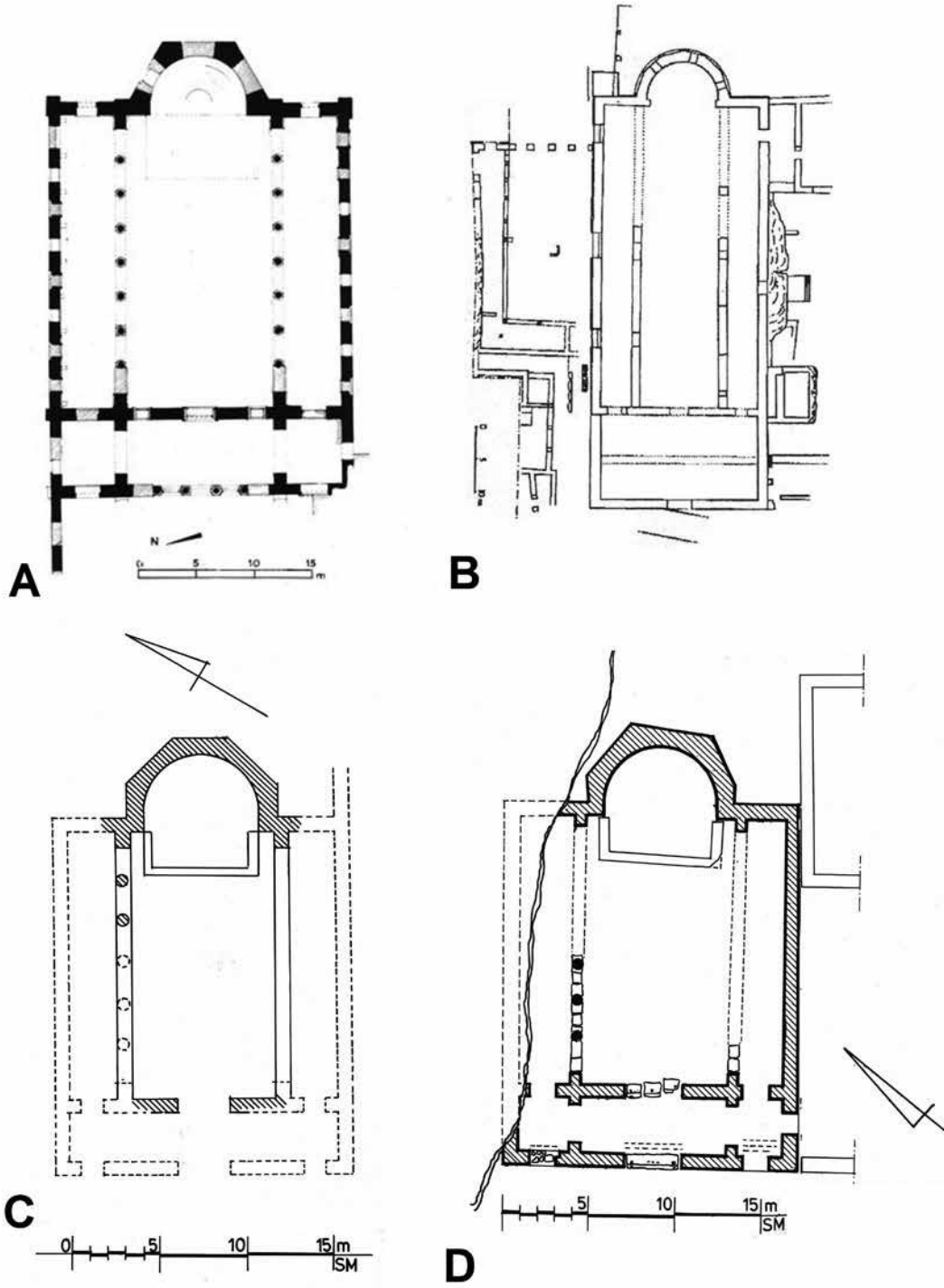
Şek. 21: Küçükçekmece Gölü'nün batı yakasında tespit edilen bazilikanın plan rekonstrüksiyonu (Çizim: B. Stanislawski)

Fig. 21: Reconstruction of the spatial layout of the basilica discovered on the west bank of the Lake Küçükçekmece based on archival aerial photographs (Drawing: B. Stanislawski)

Şek. 22: Küçükçekmece Gölü'nün batı yakasında tespit edilen bazilikanın ahşap atıklar üzerine kurulmuş taş temelleri
(Fotoğraf: H. Aydingün)

Fig. 22: Relics of the foundation part of the stone wall set on wooden posts, the basilica identified based on the aerial photos on the west bank of the Lake Küçükçekmece (Photograph: H. Aydingün)

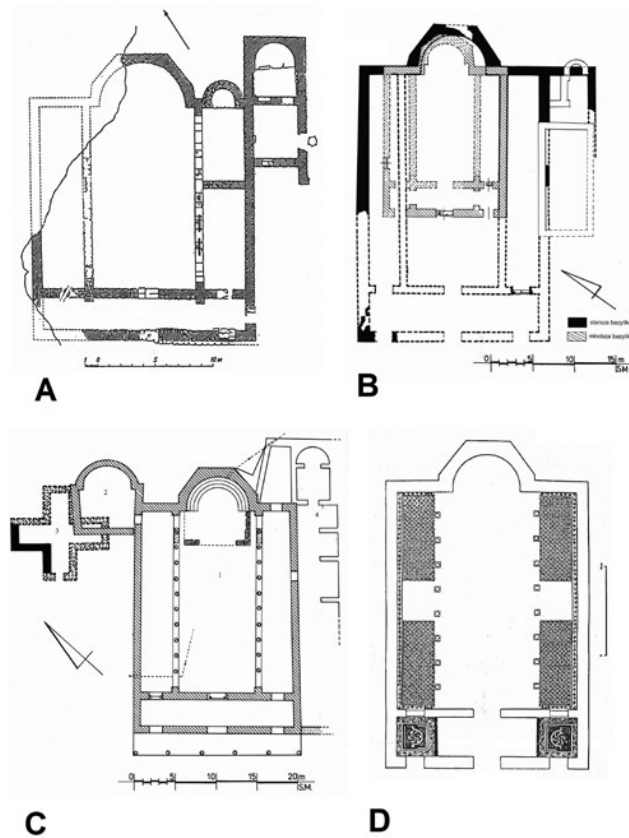

Şek. 23: Yunan-Bizans Tipi Bazilikalar: A: Constantinopolis'teki Studion Bazilikası (Mango 1986: Fig. 43); B: Pisidia Antiokheia'dan Büyük Bazilika (Demirer 2006, 12, Fig. 3); C: Kırım Kersonesos'taki Katedral Meydanı'nda bulunan bazilika (Medeksza 2004d: 172, Fig. 55); D: Kırım Kheronesos'ta bulunan bazilika (Medeksza 2004c: 134, Fig. 38)

Fig. 23: Greek-Byzantine basilicas: A: Basilica Studion in Constantinople (after: Mango 1986: Fig. 43); B: Great Basilica in Antioch in Pisidia (after: Demirer 2006: 12, Fig. 3); C: Basilica in the Square at the Cathedral in the Tauric Chersonesos in the Crimea (after: Medeksza 2004d: 172, Fig. 55); D: Basilica of 1932 in the Tauric Chersonesos in the Crimea (after: Medeksza 2004c: 134, Fig. 38)

Şek. 24: Pisidia Antiokheia'daki Büyük Bazilika'nın çok kenarlı dış apsisi (Fotoğraf: B. Stanislawski)
Fig. 24: Polygonal outside apse of the Great Basilica in Antioch in Pisidia (Photograph: B. Stanislawski)

Şek. 25: Kırım'daki Büyük Yunan-Bizans Bazilikası: A: Kuzey Bazilika (Рыжов 2004: 68, Fig. 17); B: Tepe Bazilikası (Medeksza 2004b: 112, Fig. 33); C: Batı Bazilikası (Medeksza 2004a: 102, Fig. 29); D: Tepe Bazilikası (Яшаева 2004: 46, Fig. 10)

Fig. 25: Greek-Byzantine basilicas discovered in the Tauric Chersonesos in the Crimea: A. Northern Basilica (after: Рыжов 2004: 68, Fig. 17); B. Basilica on the Hill (after: Medeksza 2004b: 112, Fig. 33); C. Western Basilica (after: Medeksza 2004a: 102, Fig. 29); D. Basilica on the Hill (after: Яшаева 2004: 46, Fig. 10)

Őek. 26: Pisidia Antiokheia'daki Kuzey Bazilika (Fotoğraf: B. Stanisławski)
Fig. 26: Northern Basilica in Antioch in Pisidia (Photograph: B. Stanisławski)

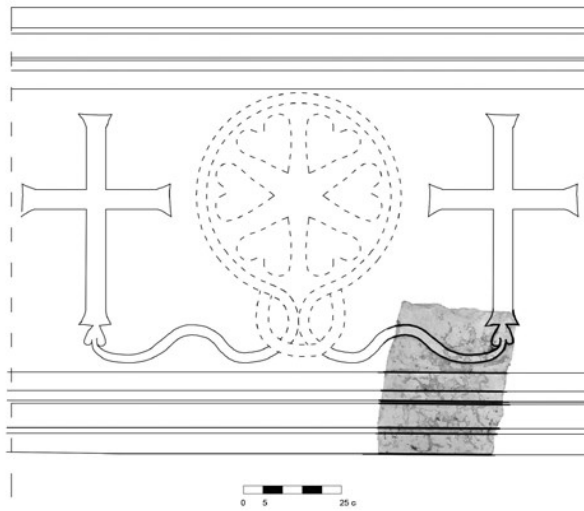

Őek. 27: Pisidia Antiokheia'daki Kuzey Bazilika'nın kırlangı kuyru u krampları tekniği ile birleŐtirilmiŐ taŐ bloklardan yapılmıŐ stylobat (Fotoğraf: B. Stanisławski)
Fig. 27: The base of the apse wall built of stone blocks joined by the so-called swallowtail cramps technique of the Northern Basilica in Antioch in Pisidia (Photograph: B. Stanisławski)

Şek. 28: Pisidia Antiokheia'daki Kuzey Bazilika'nın kırlangıçkuyruğu krampları tekniği ile birleştirilmiş taş bloklardan yapılmış stylobat (Fotoğraf: B. Stanislawski)

Fig. 28: Stylobate built of stone blocks joined by the so-called swallowtail cramps technique of the Northern Basilica in Antioch in Pisidia (Photograph: B. Stanislawski)

Şek. 29: Firuzköy Yarımadası'nda bulunan beyaz mermerden yapılmış tempon parçası olabileceği düşünülen kabartma korkuluk panelinin rekonstrüksiyonu (Çizim: A. Kubicka)

Fig. 29: Reconstruction of the relief decoration on balustrade panel, most likely of tempon, made of white marble, discovered in the ruins of the basilica on the Firuzköy peninsula (Drawing: A. Kubicka)